
HET NIEUW REGIMENT VAN 1422

Het hertogdom Brabant en middeleeuws constitutionalisme

Universiteit Leiden

6 JULI 2015
PAULIEN DANIËLLE SCHADD
Masterscriptie

Type: Masterscriptie

Naam: P.D. Schadd

Studentnummer: 0719749

Contactgegevens: Aïdaplein 34A, 2402TG Alphen aan den Rijn

Begeleider: dr. R. Stein

Specialisatie: Middeleeuwse Geschiedenis

Universiteit Leiden, Faculteit der Geesteswetenschappen

Leiden, 6 juli 2015

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inleiding	4
Theoretisch kader	8
Hoofdstuk 1: een voorgeschiedenis	13
Hoofdstuk 2: het Nieuw Regiment nader bestudeerd	27
Hoofdstuk 3: Filips de Goede vs. de Staten van Brabant	48
Conclusie	57
Bibliografie	60
Bijlage I	64

Voorwoord

Het schrijven van deze scriptie is niet zonder slag of stoot gegaan. Ik heb het geluk gehad dat belangrijke mensen in mijn omgeving mij hebben ondersteund en die zou ik graag willen bedanken. Allereerst dank ik dr. Robert Stein voor zijn geduld, steun en delen van zijn uitgebreide kennis. Ik ben vereerd en dankbaar dat hij mij jarenlang onder zijn hoede heeft genomen. Zijn begeleiding heeft enorm veel voor mij betekend.

Ook de ondersteuning van mijn vrienden heeft mij goed gedaan. Hun visies op mijn onderzoek hebben mij geleerd om mijn scriptie vanuit verschillende perspectieven te bekijken. Jonas, jou wil ik graag in het bijzonder bedanken voor je bemoedigende woorden. Ze gaven mij het vertrouwen om door te gaan.

Mijn twee families hebben mij er ook toe gezet om mijn onderzoek af te ronden. Hun benauwende vragen over mijn scriptie boezemde mij genoeg angst in om hen niet te willen teleurstellen. Mijn schoonmoeder verdient ook een speciaal dankwoord. Dankzij haar hulp, inzicht en toewijding heb ik de definitieve versie van mijn scriptie uiteindelijk kunnen inleveren.

Er is echter één iemand die boven de rest uitkomt en alle lof verdient: Sophie Hesseling. Haar liefde voor mij heeft het beste in mij naar boven gehaald. Waar ik ooit dacht dat het afronden van mijn studie een onmogelijke opgave was, heeft zij mij de kracht gegeven om ondanks alle tegenslagen dit resultaat te kunnen leveren. Er zijn eigenlijk geen woorden die kunnen uitdrukken wat zij voor mij heeft gedaan en wat zij voor mij betekent.

Inleiding

De eerste helft van de vijftiende eeuw was een rumoerige periode voor het hertogdom Brabant. Allereerst werd het hertogdom in 1404 en in 1406 geconfronteerd met een ingrijpende machtswisseling en toen de rust net leek te zijn wedergekeerd, deed zich in 1415 opnieuw een crisissituatie zich voor. Hertog Antoon was plotseling gestorven tijdens de Slag bij Azincourt en liet een minderjarige zoon, genaamd Jan, achter. Er brak op dat moment een periode aan waarin de ene crisis na de andere kwam en het hertogdom zich moest bewapenen tegen machtslustige buitenlandse heersers. Toen deze periode min of meer werd afgesloten, leidde dit tot de totstandkoming van een van de invloedrijkste charters van de veertiende eeuw: het Nieuw Regiment van 1422.¹

Het hertogdom Brabant was sinds begin veertiende eeuw onder leiding van de Antoniden, oftewel de hertogen die van hertog Antoon afstamden. Antoon was zelf een telg van de Valois-Bourgondische familie, die op dat moment steeds meer landen in de Nederlanden onder hun eigen heerschappij wist te krijgen. Ook Brabant stond op de verlanglijst van de Bourgondiërs, maar hertog Antoon gaf geen blijk om deze wens te vervullen. Hij was bezig met het uiteenzetten van zijn eigen familielijn, onafhankelijk van zijn Bourgondische verwanten. De toekomst van zijn familielijn kwam echter in gevaar na de plotselinge dood van Antoon. Zijn zoon, Jan, was sterk beïnvloedbaar en had niet het sterke karakter van zijn vader geërfd. Brabant werd van weerskanten bedreigd door de Rooms-koning Sigismund en Jan van Beieren. Ook de Bourgondische hertogen, Jan zonder Vrees en later Filips de Goede probeerden hun greep op het hertogdom te verstevigen.²

Het noodlot sloeg toe in de jaren 1419 – 1421. Hertog Jan IV, volledig beheerst door zijn oom, had zelfs zijn onderdanen tegen zichzelf in het harnas gejaagd. Als reactie hierop besloot Jan de stad Brussel binnen te vallen. Het volk kwam vervolgens in opstand en Jan werd uit zijn functie als hertog gezet. Zijn broer, Filips van Sint Pol, zou tijdelijk ruwaard van

---

¹ Voor uitgebreide literatuur hierover, zie: H. Laurent en F. Quicke, *L'accession de la Maison de Bourgogne aux duchés de Brabant et de Limbourg (1383-1407)* (Brussel 1939); A. Uyttebrouck, *Le gouvernement du duché de Brabant au bas moyen âge (1355-1430)* Vol I. (Brussel 1975); W. Blockmans en W. Prevenier, *In de ban van Bourgondië* (Houten 1988); R. Stein, *Politiek en historiografie. Het ontstaansmilieu van Brabantse kronieken in de eerste helft van de vijftiende eeuw*. Miscellanea Neerlandica 10 (Leuven 1994); W. Blockmans en W. Prevenier, *De Bourgondiërs. De Nederlanden op weg naar eenheid 1384-1530* (Amsterdam 2000); A. Janse, *Een pion voor een dame. Jacoba van Beieren (1401-1436)* (Amsterdam 2009).

² Een duidelijk overzicht van de gebeurtenissen in deze tijd, kan gevonden worden in: Stein, *Politiek en historiografie*, 167-184.

Brabant zijn. Samen met Filips de Goede en de Staten van Brabant werd er weer orde op zaken gesteld. De uitkomst hiervan was het al eerder genoemde Nieuw Regiment.³

Aktes met een institutionele werking (charters) waren niet ongewoon in Brabant. Al sinds 1356 moesten nieuwe hertogen een Blijde Inkomst afleggen. Deze oorkonde bevatte een reeks artikelen, die regelingen bevatten waarvan de hertog beloofde deze na te komen. Privileges van steden werden (nogmaals) erkend, evenals de macht van politieke actoren zoals stadsraden en de reeds eerder genoemde Staten van Brabant. Echter al voor de tijd van de eerste Blijde Inkomst, had men in Brabant al kennis gemaakt met het gebruik van charters. Het bekendste voorbeeld hiervan is wel de Charter van Kortenberg uit 1312.⁴ Hierover zal later meer worden verteld.

De Brabantse charters kunnen onmogelijk los worden gezien van de Staten van Brabant, de standenvertegenwoordiging van het hertogdom. De Staten van Brabant werd gevormd door de drie standen: de adel, de steden en de geestelijkheid. Door de eeuwen heen hadden de Staten meer en meer zeggenschap gekregen. De hertogen van Brabant hadden meerdere malen financiële problemen gehad en keken voor een oplossing altijd naar de Staten. In ruil voor financiële steun, kregen zij dus politieke macht. Ook in het geval van een opvolgingscrisis, stonden de hertogen een deel van hun macht af aan de Staten. In de meeste gevallen hadden de hertogen uiteindelijk een regeling getroffen voor de opvolging, die met hulp van de Staten tot stand was gekomen. Uiteraard wilden de Staten hier weer iets voor terug – macht. Dit leidde uiteindelijk tot een bijzondere politieke constructie in Brabant.⁵

De bovenstaande situatie schetst het beeld van een vroege constitutionele constructie.

---

³ Stein, *Politiek en historiografie*, 182-203; Janse, *Een pion*, 107-191.

⁴ Ook voor deze onderwerpen geldt dat er uitgebreide literatuur is: E. Poulet, *Mémoire sur l'ancienne constitution brabançonne, en réponse a la question suivante: faire un exposé historique de l'ancienne constitution brabançonne connue sous le nom de Joyeuses-Entrée, en indiquer les origines et en apprécier les principes* (Brussel 1862); J. van der Straeten, *Het charter en de raad van Kortenberg*. Publicaties op het gebied der geschiedenis en der philologie III 46 (Leuven 1952); E. Lousse, 'La Joyeuse Entrée brabançonne du 3 janvier 1356', *Etudes suisses d'histoire générale* 10 (1952) 139-162; P. Gorissen, *Het parlement en de raad van Kortenberg* Standen en Landen XI (Leuven 1956); R. van Bragt, *De Blijde Inkomst van de hertogen van Brabant Johanna en Wenceslas*. Standen en Landen XIII (Leuven 1956); R. van Uytven, 'Het Charter en de Raad van Kortenberg herdacht', *Noordbrabants Historisch Jaarboek* 29 (2012) 17-27.

⁵ B. Augustyn, 'Staten van Brabant (14de eeuw - 1795)' in: R. van Uytven, CL. Bruneel, H. Coppens en B. Augustyn (eds.), *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Brabant en Mechelen tot 1795 I* (Brussel 2000) 98-106; A.-J. Bijsterveld, 'Ten geleide. Het Charter van Kortenberg (1312) als inspiratiebron voor stedelijke identiteit en herinneringscultuur in het oude hertogdom Brabant (veertiende-twintigste eeuw)', *Noordbrabants Historisch Jaarboek* 29 (2012) 12.

Dergelijke constructies zijn eerder voorgekomen in Europa, volgens Richard Kaeuper. Hoewel zijn onderzoek en degenen die daarbij betrokken zijn zich niet op de Nederlanden hebben georiënteerd, geeft de bovenstaande situatie aan dat in ieder geval Brabant ook aan deze rij mag worden toegevoegd. Belangrijker is echter de theorie over staatsvorming van onder andere Stein Rokkan, wiens theorie ‘top-down’ en ‘bottom-up’ elementen beslaat. Volgens deze theorie is staatsvorming een ontwikkeling waarin er niet alleen beslissingen van bovenaf worden genomen, door de vorst in dit geval, maar dat er ook vanuit de onderdanen invloed hierop wordt uitgeoefend. Kortom, staatsvorming is onderhevig aan ontwikkelingen vanuit beide perspectieven. Dit geldt ook voor het hertogdom Brabant en het Nieuw Regiment is hier een voorbeeld van. Daarbij komt dat het Nieuw Regiment de Staten van Brabant een legale autoriteit verschoof, een unieke gebeurtenis in dit tijdperk.

Het Nieuw Regiment is in het verleden gekenmerkt als een verlate Blijde Inkomst van Jan IV van Brabant.⁶ Dit onderzoek wijkt af van die mening, zoals in de bovenstaande passage duidelijk naar voren komt. Daarom dat de onderzoeksvraag als volgt zal luiden: ‘op welke wijze heeft het Nieuw Regiment van 1422 bijgedragen aan de staatsvorming van het Hertogdom Brabant in de pre-Bourgondische tijd?’ Om deze vraag te kunnen beantwoorden, wordt als eerste vraag gesteld: ‘wat is de voorgeschiedenis van het Nieuw Regiment van 1422?’ Om de oorkonde te kunnen begrijpen in zijn context, is het essentieel een overzicht te hebben van de belangrijkste politieke gebeurtenissen die zich daarvoor hebben afgespeeld. Dit zal ook helpen om de groei van de Staten van Brabant in kaart te brengen. Daarna dient de vraag ‘is het Nieuw Regiment van 1422 een Blijde Inkomst?’ zich aan. Als men beweert dat het charter een Blijde Inkomst is, dan zou het Nieuw Regiment dezelfde karakter moeten hebben als de Blijde Inkomst die in 1406 is afgelegd. Het grootste gedeelte van de artikelen zou met elkaar overeen moeten komen, niet alleen qua inhoud, maar ook wat betreft de context. Vervolgens moeten wij het volgende afvragen: ‘omwille van welke redenen is het Nieuw Regiment in 1422 bekrachtigd?’. Hertog Jan IV was namelijk al in 1421 weer in zijn functie als hertog verheven. Er dient dus te worden nagegaan waarom de oorkonde pas een jaar later is bekrachtigd. Als laatste vraag komt aan de orde ‘was het Nieuw Regiment een uiting van volkswil of diende het als een Bourgondisch machtsinstrument?’. Uiteindelijk zal een korte analyse komen van het Nieuw Regiment en de Blijde Inkomst van 1427 – er moet achterhaald worden of het Nieuw Regiment als inspiratiebron heeft gefungeerd hiervoor.

Dit onderzoek zal gebruik maken van zowel primaire bronnen als secundaire bronnen.

---

⁶ Stein, *Politiek en historiografie*, 198; Blockmans, *De Bourgondiërs*, 86.

De primaire bronnen, het Nieuw Regiment en de Blijde Inkomst van 1406 zullen nader worden geanalyseerd, evenals een Brussels afschrift van het Nieuw Regiment en de Blijde Inkomst van 1427. Deze bronnen zullen gebruikt worden om antwoord te geven op de tweede en derde deelvraag. De secundaire bronnen zullen gebruikt worden om de voorgeschiedenis te reconstrueren, dat aan bod komt bij de eerste deelvraag en om de vierde, tevens laatste deelvraag te beantwoorden.

Het eerstvolgende hoofdstuk zal het theoretisch kader van dit onderzoek nader uitleggen. Een inleiding dient kort en bondig te zijn, maar de hier besproken theorieën verdienen meer aandacht dan dat ze tot nu toe hier hebben gekregen.

Het Theoretische Kader.

In de moderne wereld beschikken de landen over een constitutie: de grondslag van de staat is vastgelegd in een grondwet⁷. Deze grondwet bestaat uit wetsartikelen, die onder andere de organisatie van een dergelijke staat omschrijven. Hoewel tegenwoordig de term ‘constitutie’ wordt geassocieerd met de moderne tijd, zijn er onderzoeken die uitwijzen dat de oorsprong van westerse constituties eeuwen terug te leiden is. De historicus Richard Kaeuper is hier een voorbeeld van. In een bundel dat onder zijn leiding tot stand is gekomen, blijken talloze onderzoeken de oorsprong van westerse constituties te hebben terug geleid naar het middeleeuwse tijdperk. James Campbell toont onder meer aan de Angel-Saksische beginselen van de Engelse constitutie. Zo beloofde de van Noorse origine koning Knut het Angel-Saksisch volk van een goede regering te voorzien. In ruil hiervoor diende het volk zijn heerschappij te erkennen. Knut zag hierdoor het belang in van een groot bereik van zijn publieke proclamatie. Hoe groter het bereik, hoe meer mensen zijn autoriteit zouden erkennen. Paul Hyams en Thomas McSweeney gaan een stap verder door de Angevin Empire onder het vergrootglas te leggen. Uit hun werken wordt duidelijk hoe Engeland en Frankrijk elkaars geschreven wetgeving beïnvloedden, wat door McSweeney als een ‘cross-channel legal culture’ wordt getypeerd. Ada-Maria Kuskowski biedt ons een tegenhanger aan door aan te tonen hoe geschreven wetgeving in Frankrijk een impuls kreeg ten tijde van de middeleeuwen. Ook hier besefte de Franse vorst, net zoals Knut, het belang van het bereik van dergelijke wetgeving. In Frankrijk heerste er echter tijdens de hoge middeleeuwen voornamelijk regionale wetgeving – de Franse koning had dus een moeilijke taak om de geschreven wetgeving te handhaven. In de dertiende eeuw leidde dit tot de introductie van de lokale baljuws: zij moesten de autoriteit van de koning toepassen in de verschillende Franse regio’s.⁸ Toen de Angevin Empire echter ten einde kwam, was het juist Engeland dat zijn

---

⁷ Met de uitzondering van het Verenigd Koninkrijk.

⁸ R. Kaeuper, ‘Debating Law, Justice and Constitutionalism’ in: R. Kaeuper (eds.), *Law, Governance, and Justice. New Views on Medieval Constitutionalism* (Leiden/Boston 2013) 1-14; J. Campbell, ‘The Anglo-Saxon Origins of English Constitutionalism’ in: R. Kaeuper (eds.), *Law, Governance, and Justice. New Views on Medieval Constitutionalism* (Leiden/Boston 2013) 15-26; P. Hyams, ‘Orality and Literacy in the Age of the Angevin Law Reforms’ in: R. Kaeuper (eds.), *Law, Governance, and Justice. New Views on Medieval Constitutionalism* (Leiden/Boston 2013) 27-72; Th. McSweeney, ‘Between England and France: A Cross-Channel Legal Culture in the Late Thirteenth Century’, in: R. Kaeuper (eds.), *Law, Governance, and Justice. New Views on Medieval Constitutionalism* (Leiden/Boston 2013) 73-100; A-M. Kuskowski, ‘The Development of Written Custom in England and in France: A Comparative Perspective’ in: R. Kaeuper (eds.), *Law,*

middeleeuwse constitutie enorm stimuleerde door de introductie van de Magna Carta in 1215, volgens Scott Waugh. Dit bood het land een stabiel institutioneel kader. Hierdoor ontstond er wel wrijving tussen de koning en zijn onderdanen en werd er dus druk gelegd op de relaties onderling. Desondanks was er wel een belangrijke ontwikkeling tot stand gekomen: politieke actoren hadden een sortiment van script gekregen dat aangaf hoe zij zich moesten gedragen. Dit gedrag werd vervolgens geuit door middel van het opstellen van politieke raden. Uiteindelijk ontstonden er drie politieke instituties hierdoor: ten eerste, was er een politiek lichaam direct rondom de vorst. Vervolgens werden er regionale instituties opgericht en als laatste werden dienaars van de vorst naar de plaatselijke locaties gestuurd met bijzondere politieke taken. Hoewel er hierdoor wellicht een rooskleurig politiek beeld wordt gecreëerd, dient men te onthouden dat er spanningen bleven, omdat de vorst nu eenmaal beperkt werd in de uiting van zijn wil. Een fenomeen dat overigens niet alleen eigen was voor de middeleeuwen, maar ook voor de periodes die daarop volgden.⁹

Voor een analyse wat dichter bij huis, kijken we naar Henri Pirenne, de befaamde Belgische historicus. In een van zijn studies over Vlaanderen zegt hij: hier ontstond ook meer contact tussen vorst en onderdanen. De Vlaamse prinsen erkenden het belang van de Vlaamse steden met betrekking tot de handel en lokale economie. Hierdoor verkregen deze steden al in de twaalfde eeuw privileges. Aangezien economisch aantrekkelijke steden vaak het doelwit waren van buitenlandse prinsen, beloofden de Vlaamse heersers de steden hiertegen te verdedigen, bovenop de verkregen privileges. In ruil hiervoor bleven de steden loyaal aan de graven. De Vlaamse constitutie ging echter een stap verder: door het verlenen van privileges werden stadsburgers ineens erkend als rechtspersonen. Belangrijker is echter ook het verlenen van een rechterlijke status aan de steden. Deze ontwikkeling was weliswaar uniek in Europa, maar is juist typerend voor de Nederlanden. Hier wordt op eenvoudige wijze duidelijk gemaakt hoe de middeleeuwse constitutie onderscheid begon te maken in de onderdanen, ieder met zijn eigen rechten of liever, privileges.¹⁰

De

Governance, and Justice. New Views on Medieval Constitutionalism (Leiden/Boston 2013) 101-120. Vgl. J.H. Burns, *The Cambridge History of Medieval Political Thought c.350-c.1450* (Cambridge 1995); R.C. van Caenegem, *An Historical Introduction to Western Constitutional Law* (Cambridge 1996).

⁹ S. Waugh, 'Success and Failure of the Medieval Constitution in 1341', Kaeuper, *Law and Governance*, 121-160.

¹⁰ H. Pirenne, *Early Democracies in the Low Countries. Urban Society and Political Conflict in the Middle Ages and the Renaissance* (New York 1963) 27-75. Vgl. E. Isenmann, *Die Deutsche Stadt im Mittelalter 1150-1550* (Keulen 2014).

bovenstaande voorbeelden kunnen uitgebreid worden besproken, maar dan gaat dit onderzoek aan zijn doel voorbij. Dit onderzoek wil namelijk nog een staat toevoegen aan deze reeks voorbeelden, namelijk het hertogdom Brabant in de vijftiende eeuw voor de Bourgondische inlijving van 1430.

Voordat we daarop verder gaan, is het essentieel om de term ‘staat’ in deze context te verantwoorden. Deze term kent vele definities, maar in deze context hanteren we de definitie die gegeven wordt door het *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*. Piet Leupen hanteert deze definitie in zijn onderzoek en het luidt als volgt: de ‘staat’ wordt gekenmerkt als een alomvattende maatschappelijke organisatie van onbepaalde duur en als een rechtspersoon. Het enige probleem met deze definitie is de term ‘alomvattend’. Dit kenmerk geldt niet voor het middeleeuws tijdperk, maar alleen voor de staten afkomstig uit het begin van de negentiende eeuw. Volgens Leupen wordt er echter geen rekening gehouden met het feit dat staten onderhevig zijn aan veranderingen, wat hen dus dynamisch maakt.¹¹ We kunnen wel stellen dat middeleeuwse staten een maatschappelijke organisatie zijn en gekwalificeerd kunnen worden als rechtspersonen. Dat hebben de bovengenoemde auteurs in hun voorbeelden al geïllustreerd. De constitutie diende deze organisatie te regelen. Verder biedt deze definitie ons een groot voordeel: het probeert staten niet verder te typeren. Zeker ten tijde van de middeleeuwen was er niet één duidelijke staatsvorm te achterhalen: middeleeuwse staten kenden verschillende verschijningen. De hierboven genoemde staten kenden ook geen homogeen karakter en waren dan ook niet identiek aan elkaar. Toch voldoen ook zij aan deze definitie van de staat.

Het hertogdom Brabant is een uitstekend voorbeeld van het bovenstaande. Juist in deze staat, want zo mogen wij Brabant wel noemen, was sprake van een middeleeuwse constitutie die de organisatie en de inrichting van het hertogdom bepaalde. Zoals de Magna Carta dat deed in Engeland, was er ook in Brabant een script beschikbaar om de politieke actoren mee te geven hoe zij zich dienden te gedragen. Dit script kwam in de vorm van de Brabantse Blijde Inkomsten, waarvan de eerste in 1356 al een feit was.

Een belangrijk element valt op bij de beschrijvingen van de diverse middeleeuwse constitutionele ontwikkelingen. Hoewel de studies zeer uitgebreid zijn en absoluut interessante resultaten hebben opgeleverd, moet er opgemerkt worden dat zij de ontwikkelingen vanuit een centralistisch perspectief hebben bestudeerd. Hierdoor ontstaat een

---

¹¹ P. Leupen, *Keizer in zijn eigen rijk. De geboorte van de nationale staat* (Amsterdam 1998) 12-22. Vgl. J. A. Armstrong, *Nations before Nationalism* (Chapel Hill 1982).

door Stein Rokkan genoemde ‘top-down’ perspectief. Dit houdt in dat de studies van de bovengenoemde auteurs vanuit het oogpunt van de op dat moment regerende vorst zijn gedaan. Hier valt natuurlijk veel voor te zeggen en deze studies zijn absoluut van degelijke kwaliteit. Echter, door deze beperking wordt het verhaal maar vanuit één kant verteld. Naast het verhaal van de vorst, is er ook een verhaal van zijn onderdanen. Zoals dat gewoon is bij een hedendaagse constitutie, speelt de uiting van volkswil een rol bij de totstandkoming hiervan.¹² Zo ook in de middeleeuwen en dat kan men het beste zien als wij kijken naar het voorbeeld van het hertogdom Brabant, waarin dit zogeheten ‘bottom-up’ perspectief duidelijk zichtbaar is in de institutionele ontwikkelingen van het hertogdom.

Het ‘top-down’ perspectief kan echter niet helemaal aan de kant worden geschoven, want het moet immers een balans vormen met het ‘bottom-up’ perspectief. Charles Tilly was een van de grote aanvoerders van het ‘top-down’ perspectief. In zijn werken benadrukte hij veelal de rol van de overheid. Dat niet alleen, Tillys visie kent zeer veel beperkingen, ook als het aankomt op de mogelijke staatsvormen, waarvan hij maar twee variaties erkent. Daarbij komt dat hij alleen de vestiging van een geweldsmonopolie lijkt te erkennen in het staatsvormingsproces. Daarmee negeert hij andere factoren die mogelijk een rol kunnen spelen.¹³ Het is daarom zo dat wij op dit punt ook naar de theorie van Rokkan kijken, die in zijn studie ook naar economische, culturele en juridische elementen kijkt in dit proces.

Om Rokkans ‘bottom-up’ benadering te ondersteunen en de balans tussen zowel de ‘bottom-up’ als de ‘top-down’ perspectieven te illustreren zal er daarom in dit onderzoek gekeken worden naar het Nieuw Regiment van 1422, een charter afkomstig uit het hertogdom Brabant. Wij zijn van mening dat deze akte een uitstekende weergave is van deze balans – de vorst is immers ook afhankelijk van zijn onderdanen en de belangen van deze onderdanen konden niet genegeerd worden door de vorst. Juist in dit verband is het Nieuw Regiment interessant. Zoals de Magna Carta, het Engelse charter uit 1215, is deze Brabantse akte een bijzondere uiting van volkswil. Hierin wordt ‘volkswil’ gerepresenteerd door de Staten van

---

¹² S. Rokkan, ‘Dimensions of State Formation and Nation-Building: A Possible Paradigm for Research on Variations within Europe’ in: C. Tilly (eds.), *The Formation of National States in Western Europe* (1978) 562-600. Vgl. J. Mathieu, ‘Statebuilding from Below – Towards a Balanced View’ in: W. Blockmans, A. Holenstein & J. Mathieu (eds.), *Empowering Interactions. Political Cultures and the Emergence of the State in Europe 1300-1900* (Farnham/Burlington 2009) 305-311. Zie ook R. Stein, *De Hertog en zijn Staten. De eenwording van de Bourgondische Nederlanden, ca. 1380-1480* (Hilversum 2014) 13-16.

¹³ C. Tilly, *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1992* (Oxford 1992) 13. Vgl. W. Reinhard, ‘No Statebuilding from Below! A Critical Commentary’ in: Blockmans, *Empowering Interactions*, 299-304.

Brabant en hun omgang met de toenmalige hertog, Jan IV van Brabant, is een uitstekende illustratie van hoe een middeleeuwse constitutie de balans der machten moest onderkennen.

Naast de theorieën van middeleeuwse constitutionalisme en het middeleeuws staatsvormingsproces, waarin we dus twee perspectieven erkennen zoals hierboven omschreven, krijgen we ook te maken met legitieme heerschappij in de middeleeuwse maatschappij. Deze theorie van Max Weber kan, ondanks zijn ‘moderniteit’, ook toegepast worden in ons voorbeeld. Webers theorie maakt het onderscheid tussen drie vormen van legitieme heerschappij. Ten eerste, behandelt hij legale autoriteit. Hierbij kunnen wij denken aan de regeringsvorm van onze hedendaagse maatschappij. De regerende autoriteit is op legale wijze verkozen en hun macht wordt beperkt door middel van geschreven wetten of documentatie. Als tweede behandelt Weber de traditionele autoriteit. De machthebbende persoon wordt geaccepteerd, omdat deze macht er altijd al is geweest. Denk hierbij dus aan erfopvolgers van machthebbers, zoals in het geval van een koning, hertog of graaf. Ten derde komt charismatische autoriteit ter sprake. De regerende persoon bezit unieke kwaliteiten waarmee hij respect van zijn onderdanen heeft verdiend. De persoon in kwestie zou een heroïsche daad hebben verricht of bezit magische krachten. In ieder geval wordt zijn macht niet gelegitimeerd door geschreven regels of door erfopvolging.¹⁴

Het Nieuw Regiment van 1422 verwoordt een Brabants voorbeeld van legale autoriteit, omdat de macht van de Staten van Brabant door middel van geschreven regels rechtstreeks gelegitimeerd werd. Taken die ooit toebehoorden aan de hertog alleen, werden door enkele artikelen uit het charter nu gedeeld met de Staten. Ook de macht van stadsraden werd op dezelfde wijze gelegitimeerd. Op welke manier dat precies geschiedde zal in komende hoofdstukken besproken worden.

Kortom, dit onderzoek zal onder meer uitwijzen hoe het Nieuw Regiment past binnen de kaders van het middeleeuws constitutionalisme, het middeleeuws staatsvormingsproces vanuit zowel top-down als bottom-up perspectieven en van de theorie betreffende legale autoriteit.

---

¹⁴ Mommsen, W., *The Political and Social Theory of Max Weber: Collected Essays* (Chicago 1992) 46. Zie ook O’Neil, P., *Essentials of Comparative Politics* (New York 2010).

Hoofdstuk 1: een voorgeschiedenis

De wisselwerking tussen de Staten van Brabant en de Brabantse hertogen kende een lange traditie en de vruchten die deze relatie afwierp werden doorgaans geuit in de vorm van charters. Al sinds 1248 zochten de Brabantse hertogen steun bij de Staten. Zoals dat wel vaker voorkwam in regerende families, verliep de opvolging van de ene heerser op de ander niet helemaal vlekkeloos. Zo ook bij de hertogen van Brabant. Het kwam eens in de zoveel tijd voor dat een hertog stierf en een minderjarige zoon naliet of helemaal geen zoon. Hendrik II besloot in 1248 steun te zoeken bij de Staten om de opvolging van zijn zoon, de latere Hendrik III, te garanderen. De Staten wilden hier uiteraard aan mee werken – het was tenslotte in het belang van het hertogdom – mits zij er ook iets voor terugkregen. Hendrik uitte zijn dankbaarheid door financiële en juridische vrijheden, die door enkele steden al werden genoten, uit te breiden over het hele hertogdom. Een grote overwinning voor de Staten en het startschot van een eeuwenoude traditie, waarin de Brabantse hertog zijn macht gedeeltelijk afstond aan de standenvertegenwoordigers van het land.¹⁵

Een van de bekendste charters dat uit deze samenwerking was voortgekomen, is de Charter van Kortenberg uit 1312. Ook hier was er sprake van een problematische opvolging: Jan II was stervende, maar liet alleen een zoon van twaalf jaar achter. Hij zocht, net als zijn voorvaders, steun bij de Staten om de opvolging veilig te stellen. Wat echter vernieuwend was aan de Charter, was dat er een raad zou worden opgezet om de naleving van alle elf artikelen te overzien. De samenstelling van de raad zou worden gevormd door ridders uit de belangrijkste Brabantse steden. De Staten konden hierdoor dus direct invloed uitoefenen over de nakoming van de Charter. Dat niet alleen, er werden ook vrijheden voor de burgers gegarandeerd, ongeacht het of men rijk of arm was. Een element wat op zichzelf ook al vernieuwend was. Uiteindelijk werd de Charter aangevuld met de twee Waalse charters van 1314, waardoor de Brabantse steden de voogdij over de jonge Jan III overnamen van de adel.¹⁶

De raad die uit de Charter van Kortenberg was voortgekomen, werd een substantieel niveau van macht aan toegekend. Het was aan hen de taak om de hertogen en alle burgers

---

¹⁵ G. Smets, *Henri I, duc de Brabant 1190-1235* (Brussel 1908) 233-234; Poulet, *L'ancienne constitution*, 21-30, 45, 106; P. Gorissen, 'Een buitengewone bede in Brabant onder Hertog Hendrik III (1253)', *Revue belge de philologie et d'histoire* 28.2 (1950) 522-532.

¹⁶ Zie voetnoot 4; E. Lousse, 'Les deux Chartres romanes brabançonnes du 12 juillet 1314', *BCRH* XCVI (1932) 1-47.

recht te doen en naar hun beste vermogen te dienen. Daarnaast moesten zij erop toezien dat er geen willekeur zich zou voordoen in het dagelijks bestuur van de hertog. Alles diende volgens de wetten te geschieden. Voor het geval er een hertog zou zijn, die zich tegen de raad wilde keren, was er een *jus resistendi clause* in de Charter opgenomen, oftewel weerstandsrecht. Als beslissingen van de raad niet werden nageleefd, zou er geen recht kunnen worden gesproken of dienst worden gedaan totdat de beslissingen wel werden gehonoreerd.¹⁷

De samenwerking tussen de hertogen en de standenvetegenwoordigers lijkt in de eerste instantie een top-down proces te zijn: de hertogen namen initiatief en zochten contact met de Staten. Het was ook in het belang van de hertogen dat ze steun zouden ontvangen van de standenvetegenwoordiging. Zonder hun steun en bereidwillige medewerking, was het voor de hertogen behoorlijk moeilijker geweest om de opvolging te garanderen. Dit proces heeft echter wel de weg vrij gemaakt voor een unieke wisselwerking in de late middeleeuwen. Doordat de hertogen delen van hun macht afstonden aan de Staten, werd de standenvetegenwoordiging in een positie gebracht waar vanuit zij ook eisen konden inwilligen bij de hertogen. Kortom, men was dus vanaf nu ook in staat om bottom-up processen in gang te zetten: de burgers kregen nu ook een sortiment van stem.

Het moment waarop de Staten haar gegeven macht kon uitoefenen, kwam al vrij snel. Ook hertog Jan III moest zich zorgen maken over wie hem als hertog zou opvolgen. Hij had zijn zoons overleefd en zou alleen drie volwassen dochters achterlaten. Dit was op twee fronten problematisch. Ten eerste werd Jan geconfronteerd met mogelijke erfopvolging via vrouwelijke lijn. In dit geval zou ook hij zich naar de Staten moeten wenden voor steun. Het tweede probleem was echter dat hij niet alleen steun van de standenvetegenwoordiging nodig zou hebben, hij moest zich ook wenden tot de Rooms-koning. De koning, die het hertogdom in leen had gegeven aan de Brabantse hertogen, moest zijn toestemming verlenen om vrouwelijke erfopvolging mogelijk te maken. Jan stelde een testament op waarin hij zijn oudste dochter, Johanna, en haar man, Wenceslas, tot de erfopvolgers van Brabant benoemde. Zijn overige dochters, Maria en Margaretha, zouden geldbedragen erven. De Staten en de Rooms-koning gingen akkoord met de regeling.¹⁸ In principe was de weg nu vrij voor

---

¹⁷ Van der Straeten, *Het charter*; R. van Uytven en W. Blockmans, 'Constitutions and their Application in the Netherlands during the Middle Ages', *Revue belge de philologie et d'histoire* 47.2 (1969) 399-424.

¹⁸ Voor een voorbeeld van een uitzondering zie: Smets, *Henri I*, 233-234. Vgl Van Bragt, *De Blijde Inkomst*, 21 en P. Avonds, *Brabant tijdens de regering van Hertog Jan III (1312-1356). De grote politieke krisissen*. Verhandelingen KAWLSK, Klasse der letteren 114 (Brussel 1984) 187-189; K.-F. Krieger, *Die Lehnshoheit der*

Johanna en Wenceslas om Jan zonder problemen op te volgen. Niets bleek minder waar toen Jan uiteindelijk in 1355 overleed. De echtgenoten van Maria en Margaretha, Reinoud, hertog van Gelre, en Lodewijk van Male, graaf van Vlaanderen, verzetten zich tegen de erfopvolging. De strijd die vervolgens ontketend werd staat bekend als de Brabantse Successieoorlog. Deze werd uiteindelijk beëindigd in 1357 door middel van de Vrede van Aat, maar Brabant had belangrijke bezittingen verloren aan de tegenstanders: Antwerpen en Mechelen kwamen in het bezit terecht van Lodewijk en Turnhout behoorde na de strijd toe aan Gelre.¹⁹ Deze verliezen waren aanzienlijk en de Staten van Brabant waren op zijn minst hier niet tevreden mee. Voor het eerst in de Brabantse geschiedenis werd de Blijde Inkomst ingevoerd: een akte dat enkele artikelen bevatte die door iedere nieuwe hertog(in) bekrachtigd moest worden. Dit initiatief van de Staten was zodanig belangrijk, dat een hertog onmogelijk de hertogstitel kon aannemen als deze de Blijde Inkomst niet bekrachtigde. Door dit initiatief hadden de Staten voor het eerst in de Brabantse geschiedenis een bottom-up proces in gang gezet: een uiting van volkswil om in de toekomst dergelijke situaties, zoals de Brabantse Successieoorlog, te vermijden. Door het invoeren van de Blijde Inkomst konden de Staten opnieuw delen van de hertogelijke macht voor zichzelf vergen. De standenvertegenwoordiging werd definitief een instituut waar een (nieuwe) hertog niet meer omheen kon. Dit zou in de toekomst al te meer blijken.

Het einde van de Brabantse Successieoorlog betekende echter niet het einde van de strijd rondom Brabant. Hertogin Johanna had eigenhandig een complexe situatie gecreëerd rondom de opvolging. Enkele maanden voor de Vrede van Aat, had zij ook de Conventie van Maastricht gesloten met de Duitse vorst. De bepalingen in deze twee charters stonden lijnrecht tegenover elkaar. De Conventie bepaalde dat na de dood van Johanna, Brabant zou toebehoren aan het huis van Luxemburg, waaruit haar man, Wenceslas, afkomstig was. Dit hield in dat Brabant terug zou keren in het directe bezit van de Rooms-koning. Daartegenover stelde de Vrede van Aat dat de opvolging via de vrouwelijke familielijn van Johanna zou geschieden. Dit hield in dat Johanna opgevolgd zou worden door een van haar zussen of hun nageslacht. Twee tegenstrijdige bepalingen die ervoor zorgden dat Brabant weer het

---

deutschen Könige im Spätmittelalter (ca. 1200-1437). Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsheschichte Neue Folge 23 (Aalen 1979) 331-348; Stein, *Politiek en historiografie*, 172-173.

¹⁹ J.F. Willems en J.-H. Bormans, *De Brabantsche Yeesten* (Brussel 1839-1843) r. 889-970 (hierna bekend als 'BY'); Avonds, *Politieke krisissen*, 184-185; Stein, *Politiek en historiografie*, 175; S. Boffa, *Warfare in medieval Brabant, 1356-1406* (Rochester 2004) 3-10; Stein, *De hertog*, 26.

onderwerp zou worden van een open gevecht.²⁰

De Staten van Brabant kregen op den duur te maken met twee strijdlustige tegenstanders: de Duitse vorst en de schoonzoon van Lodewijk van Male, Filips de Stoute, de hertog van Bourgondië. Vanaf 1483, toen zowel Johanna's echtgenoot, Wenceslas, en Filips' schoonvader waren overleden, barstte de strijd tussen de Rooms-koning en de Bourgondische hertog los. De Staten steunden echter de keizer in zijn pleidooi: de Conventie van Maastricht was eerder ondertekend dan de Vrede van Aat. Hierdoor was de Conventie rechtsgeldig. Daarnaast was hierin bepaald dat er geen charters bekrachtigd konden worden zonder toestemming van de Rooms-koning. Aangezien er geen toestemming was gegeven om de Vrede van Aat te bekrachtigen, kon deze charter niet rechtsgeldig verklaard worden.²¹

Filips de Stoute gaf zich echter niet gewonnen en bleef tegenstand bieden. De jonge hertog was bezig met het bouwen van een eigen imperium in de Nederlanden en Brabant zou daar een essentieel onderdeel van vormen. Niet alleen was hij door de dood van zijn schoonvader graaf van Vlaanderen geworden, ook had hij zijn invloed uitgebreid tot in de unie van Holland, Henegouwen en Zeeland.²² Aangezien hij de Staten van Brabant niet van gedachten kon doen veranderen, zocht Filips toenadering tot hertogin Johanna. Zij was zijn enige kans om Brabant onder zijn hoede te krijgen. Het was tenslotte niet vreemd om aan te nemen dat zij de Conventie niet meer steunde, gezien haar overstap naar de Vrede van Aat toentertijd. Johanna steunde inderdaad Filips' pleidooi om de erfopvolging volgens de bepalingen van de Vrede van Aat te laten verlopen. In de jaren die volgden na 1384 verzocht de hertog meerdere malen een audiëntie met de standenvertegenwoordiging om hun steun voor de vredesakte te laten uitspreken. Deze pogingen waren echter tevergeefs. De Staten hielden vast aan hun oorspronkelijke standpunt, mede door druk van de Duitse vorst die inmiddels te weten was gekomen wat Filips' plannen waren. Wederom zocht de Bourgondische hertog steun bij Johanna. Uiteindelijk wist hij de hertogin zover te krijgen dat zij hem als opvolger zou benoemen van haar andere bezittingen, namelijk het hertogdom

---

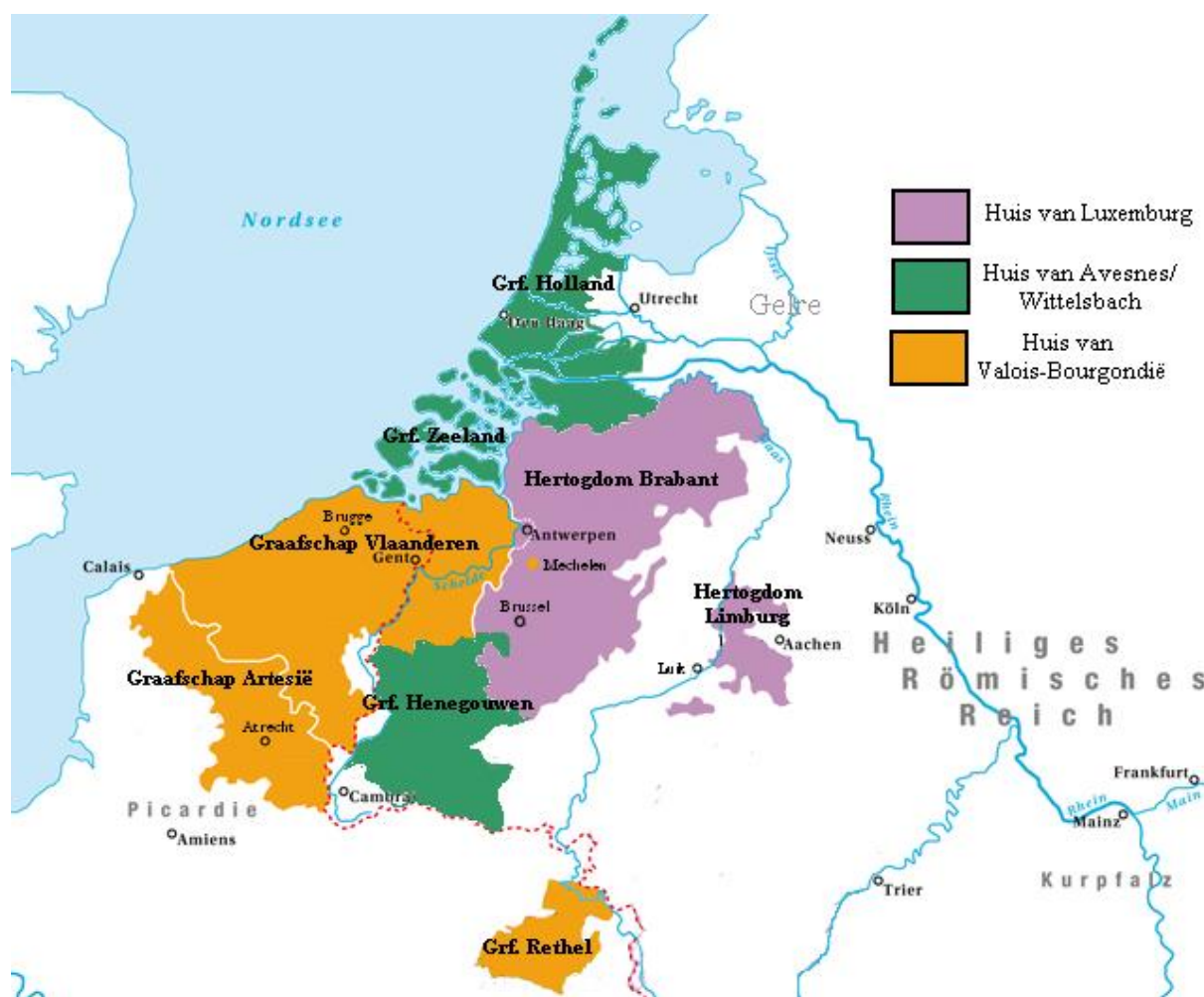
²⁰ BY 1129-1169; H. Laurent en F. Quicke, 'La guerre de la succession du Brabant (1356-1357)', *Revue du Nord* 13.50 (1927) 111-112; Laurent, *L'accession*, 72; J. Stengers, 'Philippe le Hardi et les États de Brabant' in: G. Despy e.a. ed., *Hommage au professeur Paul Bonenfant* (Brussel 1965) 395; R. van Uytven, 'De rechtsgeldigheid van de Brabantse Blijde Inkomst van 3 januari 1356', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 82 (1969) 46; Uyttebrouck, *Le gouvernement*, 12-13; Stein, *Politiek en historiografie*, 175; Stein, *De hertog*, 35-36.

²¹ BY 11353-11373; Laurent, *L'accession*, 87; Stengers, 'Philippe le Hardi', 387.

²² Laurent, *L'accession*, 63-65; Blockmans, *In de ban*, 25-26; Blockmans, *De Bourgondiërs*, 13-14; R. Vaughan, *The dukes of Burgundy. Philip the Bold* (Woodbridge 2002) 16-17; Stein, *De hertog*, 31-34.

Limburg en de Landen van Overmaas.²³

De benoeming van Filips als opvolger van Johanna's andere bezittingen bleek een meesterzet te zijn. De Bourgondische hertog had het hertogdom Brabant letterlijk ingesloten en hier waren de Staten zich goed van bewust. Zo werd er in 1404 besloten om toch met Filips de Stoute te onderhandelen over de toekomst van Brabant. Deze onderhandelen vonden plaats op een ideaal moment: in het Duitse rijk was een nieuwe Rooms-koning, Ruprecht, aan de macht gekomen. Hij verving Wenceslas II en deelde niet dezelfde interesses als zijn voorganger. Hij besteedde weinig aandacht aan Brabant, waardoor de Staten zich vrij voelden om met Filips in conclaaf te gaan.²⁴

Bron: aangepaste kaart van www.wikipedia.nl/bourgondische_hertogen.

Een kaart van de Nederlanden na het overlijden van Lodewijk van Male. Door zijn invloed uit te breiden in Henegouwen, Holland en Zeeland en het Hertogdom Limburg in zijn bezit te krijgen, sloot Filips de Stoute het

²³ Stein, *Politiek en historiografie*, 179. Zie ook BY 11477-11522; Stengers, 'Philippe le Hardi', 404-405; Uyttebrouck, *Le gouvernement*, 275-276.

²⁴ Stein, *Politiek en historiografie*, 180-181.

hertogdom Brabant als het ware in.

Het zou een onterechte gedachte zijn als men er vanuit zou gaan dat de Staten tijdens deze onderhandelingen weinig zeggenschap hadden. Hoewel ze door de omstandigheden gedwongen werden om zich tot Filips de Stoute te keren, waren zij vastberaden om zich te blijven inzetten voor het welzijn van het hertogdom. De bepalingen van de Vrede van Aat zouden nageleefd worden: de opvolging zou via vrouwelijke lijn geschieden. Dat hield in dat niet Filips, maar zijn vrouw, Margaretha, Johanna zou opvolgen.²⁵ Echter eisten de Staten dat niet de oudste zoon van Filips en Margaretha, genaamd Jan, Margaretha's erfgenaam zou zijn, maar dat hun tweede zoon, Antoon, haar zou opvolgen. Hiermee zou voorkomen worden dat Brabant meteen opgeslokt zou worden door het Bourgondisch imperium. Jan zou immers de toekomstige hertog van Bourgondië worden, niet Antoon. Brabant kon in dit geval haar onafhankelijkheid behouden. Filips had weinig keus: als hij met deze bepaling niet akkoord zou gaan, konden de Staten zich alsnog wenden tot de Rooms-koning. Hij respecteerde de wensen van de standenvertegenwoordiging en droeg zelfs het bestuur van het hertogdom Limburg en de Landen van Overmaas weer over aan Johanna. Zijn zoon Antoon werd benoemd tot ruwaard van Brabant en zou de ondertussen 82-jarige Johanna ondersteunen in het dagelijks bestuur van het hertogdom. Twee jaar later, in 1406, overleed Johanna uiteindelijk en werd Antoon benoemd tot hertog van Brabant, omdat zijn moeder het jaar daarvoor al was overleden. Hiermee brak een nieuwe periode voor het hertogdom aan: Brabant behoorde vanaf heden tot de Bourgondische dynastie, althans, een zijtak daarvan.²⁶

De bovenstaande passages hebben aangetoond hoe de macht en de positie van de Staten van Brabant door de eeuwen is uitgebreid. Voornamelijk in de veertiende eeuw vervulden de Staten een belangrijke rol binnen het hertogdom. Wat duidelijk is geworden, is dat de strijd om de erfopvolging altijd een driehoeksverhouding heeft gekend. De Duitse vorst en de Bourgondische hertog probeerden ieder hun wil op te leggen via een top-down proces. Uiteindelijk is de erfopvolging geregeld door middel van een bottom-up lijn: de Staten, als representanten van de standen, uitten de behoefte om de Brabantse zelfstandigheid te bewaren en hebben met succes hiernaar gehandeld. Hieruit kan geconcludeerd worden dat er binnenin

---

²⁵ Margaretha was het enige kind van haar ouders, Lodewijk van Male en Margaretha. Haar tante, Maria van Gelre, was inmiddels overleden zonder nageslacht. Om die reden moest de keuze tot een erfopvolger op Margaretha vallen.

²⁶ BY 11101-11158; Stengers, 'Philippe le Hardi', 394; Blockmans, *De Bourgondiërs*, 46.

een middeleeuwse constitutie er een noodzakelijke rol is weggelegd voor bottom-up elementen.

De nieuwe dynastie, welke bekend staat als die van de Antoniden, bracht uiteraard veranderingen met zich mee. In het begin van Antoons regeerperiode leek deze verandering de Staten van Brabant onzeker te maken. Toen de kersverse Brabantse hertog niet al zijn beloftes van zijn Blijde Inkomst had ingewilligd, dreigden de Staten hun vertrouwen in de hertog op te zeggen.²⁷ Uiteindelijk keerde de rust weer terug en bleek Antoon het lang niet zo slecht te doen in zijn nieuwe functie. Zijn onderdanen respecteerden hem en de hertog toonde zich van zijn sterkste kant: een krachtige en deugdzame leider. Antoon introduceerde nieuwe politieke instellingen, gebaseerd op Bourgondisch model, waarvoor hij veel lof kreeg binnen het hertogdom. De angst voor een Bourgondische inlijving leek de gemoederen niet meer bezig te houden. Dat hoefde ook niet, Antoon had immers twee zoons (later kreeg hij een derde zoon, Willem, met Elisabeth van Görlitz, zijn tweede vrouw. Deze leefde slechts vijf weken) namelijk Jan en Filips. Voor alsnog was er geen reden om zorgen te maken. Helaas kwam er vroegtijdig een eind aan deze vreedzame situatie. Antoon stierf in 1415 tijdens de Slag bij Azincourt.²⁸

De onverwachte dood van de Brabantse hertog bracht het bestuur van het hertogdom in rep en roer. Antoons oudste zoon, Jan, was minderjarig en was dus hoogstwaarschijnlijk beïnvloedbaar. De Staten van Brabant zwoeren een eenheid te vormen terwijl zij zich in een kwetsbare positie bevonden. In 1416 lieten zij een voogdijraad vormen dat zich over de kersverse hertog moest ontfermen. Op 13 januari 1416 legde Jan een zogenaamde Blijde Inkomst af. ‘Zogenaamd’, omdat Jan pas op 18-jarige leeftijd een volledige Blijde Inkomst zou afleggen. De tekst die nu werd gebruikt kan dan ook moeilijk op hetzelfde niveau worden geschat als een ‘reguliere’ Blijde Inkomst.

---

²⁷ Algemeen Rijksarchief Brussel, fonds Rekenkamer 131, f. 46r - 47v. (Hierna bekend als ‘ARAB RK’).

²⁸ Stein, *Politiek en historiografie*, 185; Blockmans, *De Bourgondiërs*, 75-76; Janse, *Een pion*, 85-86, 121.

Blijde Inkomst Jan IV van Brabant

Johannes dux Brabantiae hujus nominis IV. in sua receptione et jucundo introitu dedit, concessit, confirmavit et ratificavit suae terrae et patriae Brabantiae, et omnibus subjectis suis, et omnia sua privilegia, jura, libertates, usus, et consuetudines et specialiter et expresse privilegium quod quondam dux Anthonius genitor suus in sua prima receptione concessit de verbo ad verbum solo titulo et data debite mutavit. Anno Domini 1415. 13. die januarii.

Bron: : A. Anselmo, *Placcaeten, ordannantien, landt-chartres, blyde-incomsten, privilegien, ende instructien by de Princen van dese Nederlanden, aen de ingesetenen van Brabant, Vlaenderen, ende andere Provincien, t'sedert 't jaer M.CC.XX uytgegeven, geaccordert, ende verleent...* (2 dln, Antwerpen 1648) 144-145.

Vrij vertaald lijkt er het onderstaande te staan:

‘Johannes de Vierde, de hertog van Brabant, aanvaardt deze Blijde Inkomst, waarin hem wordt toegekend het land van Brabant. Hij belooft al zijn privileges, rechten, vrijheden te gebruiken om het land van Brabant goed te besturen, de grenzen te bewaken en dit alles in de voetsporen van zijn vader Anthonius. Hiervoor heeft hij zijn woord gegeven in het jaar van onze Heer 1415, op de dertiende dag van januari.’

Door middel van deze tekst, beloofde Jan in principe hetzelfde als wat zijn vader beloofde in zijn Blijde Inkomst, 9 jaar daarvoor. De rechten en privileges van de onderdanen zouden onveranderd blijven en gerespecteerd worden.

Terwijl deze woorden de burger moed hadden moeten geven, speelden er achter de schermen zorgwekkende taferelen zich af. Ten eerste, was er inmenging van Bourgondische zijde. De hertog van Bourgondië, Jan zonder Vrees, was de oudste broer van wijlen Antoon en dus oom van Jan IV, over wie de Bourgondiër toch graag invloed wilde verwerven. Het is aannemelijk dat Jan met het idee kwam om zijn neefje uit te huwelijken aan zijn nichtje – en tevens een volle nicht van Jan IV – Jacoba van Beieren. Wellicht leek dit een verstandige zet voor Jan om niet alleen Brabant, maar ook de landen van Jacoba nauwer aan zich te verbinden, voor het bestuur van Brabant betekende dit niet veel goeds. Een huwelijk tussen zulke nauwe familieverbanten was in de ogen van de kerk alleen mogelijk als er een pauselijke dispensatie zou worden toegekend.²⁹ Of die dispensatie er wel of niet zou komen, het brengt ons wel bij de tweede zorgwekkende factor: Rooms-koning Sigismund. De Duitse vorst was woest dat zijn voorganger het voor elkaar had gekregen om Brabant te laten ontglippen. Sigismund was erop uit om deze fout te corrigeren en het perfecte moment leek

---

²⁹ Janse, *Een pion*, 121.

nu te zijn aangebroken. Hij vormde al gauw een bondgenootschap met de oom van Jacoba, Jan van Beieren, onze derde zorgwekkende factor. Jan wilde maar al te graag Jacoba, gravin van Henegouwen, Holland en Zeeland, van haar macht en positie afdoen en haar landen voor zichzelf opeisen. Op 16 september 1417 werd deze bondgenootschap vereeuwigd door middel van een akte, waarin Sigismund de opvolging van Jan van Beieren in de landen van Henegouwen, Holland en Zeeland goedkeurde.³⁰ Dat niet alleen, er werd een huwelijksverdrag vervaardigd voor Jan van Beieren en Elisabeth van Görlitz, de weduwe van Antoon van Brabant. Hierdoor viel het hertogdom Luxemburg in een klap onder de invloed van Jan.³¹ Gevaarlijke tijden waren dus op de loer.

Uiteindelijk trouwden Jan IV en Jacoba van Beieren op 8 maart 1418 en vond de kerkelijke inzegening plaats op 10 april 1418. Dat het huwelijk plaatsvond was zeer opmerkelijk. In de eerste instantie was er een pauselijke dispensatie verleend, maar deze werd enkele maanden later weer herroepen. Desondanks ging de plechtigheid door. De Staten van Brabant hadden meegekregen dat de herroeping van de dispensatie vooral was gekomen door de bemoeienis van Rooms-koning Sigismund. Het werd duidelijk dat de Duitse vorst zich voor een strijd aan het opmaken was. Waar kon Brabant in een dergelijk geval het beste steun zoeken? Bij de landen die ook door deze herroeping benadeeld werden. Niet alleen zouden Brabant, Henegouwen, Holland en Zeeland een groot machtsblok kunnen vormen, ook konden zij rekenen op steun van de Bourgondische hertog. Ook voor hem gold immers dat deze herroeping zijn belangen dwarsboomden. Daarnaast voorkwam een Brabantse delegatie dat de officiële akte met herroeping van de dispensatie het hertogdom bereikte. Zo kon men zich schuilen achter het excuus dat zij alleen geruchten hadden gehoord, maar nooit een officieel document met zegel hadden ontvangen.³²

Het valt te voorspellen dat de toestanden hierdoor niet werden opgelost, sterker nog, Sigismund en Jan van Beieren verzetten zich volledig tegen het huwelijk. Hun verzet leek zijn vruchten af te werpen. Al gauw vertoonden zich scheuren in het jonge huwelijk van Jan en Jacoba en het probleem lag voornamelijk bij Jan. Jan van Beieren, terwijl hij openlijk oorlog in Holland voerde tegen zijn nichtje, probeerde Jan van Brabant steeds meer onder zijn

---

³⁰ Ook voor Henegouwen, Holland en Zeeland gold dat deze landen in bruikleen waren gegeven door de Rooms-koning. F. Quicke, 'Het Bourgondisch tijdvak XVe eeuw' in: R. van Roosbroeck, *Geschiedenis van Vlaanderen III* (Brussel 1938-1949) 113; F. Favresse, *L'avènement du Régime démocratique à Bruxelles pendant le moyen-âge 1306-1423* (Brussel 1932) 175.

³¹ Janse, *Een pion*, 129.

³² BY Hfd. 61; Janse, *Een pion*, 140-141.

invloed te scharren en met succes. Al in 1417 had Jan de voogdijraad ontbonden. Nieuwe raadsliden die werden aangesteld, zoals ene Willem van den Berghe, leken eerder aanhangers te zijn van Jan van Beieren en tegenstanders van Jacoba. Kortom, Jan van Brabant werd al gauw een simpele pion in een schaakspel tussen Jan van Beieren en Jacoba.³³

Van Jan van Brabant hoefde men geen daadkrachtig optreden te verwachten. In tegenstelling tot zijn vader, was Jan niet geschikt om als hertog te fungeren. Niet alleen was hij fysiek zwak, ook mentaal stond hij er niet best voor. Jan wilde zich liever bezighouden met jagen en bestuurszaken overlaten aan andere lieden. Helaas bleek, naarmate de tijd zich vorderde, dat deze ‘lieden’ aanhangers waren van Jan van Beieren. Niet alleen Jacoba, maar ook de Staten van Brabant werden hierdoor steeds meer buitenspel gezet.³⁴

In 1419 werden de fundamenteën gecreëerd voor een algehele crisis. Jan IV beloofde in januari 1419 aan Jan van Beieren dat hij een lijst van raadsliden uit zijn hertogelijke raad zou weren. Een deel van deze raadsleden hadden nog Jans vader, Antoon, bijgestaan in zijn raad. De Zoen van Woudrichem, dat hierop volgde op 13 februari 1419, verergerde de situatie. Jan van Beieren zag af van zijn rechten op Henegouwen, Holland en Zeeland, maar kreeg wel het zuidelijke deel van Holland in leenbezit. Daarnaast werd bepaald dat Jan IV en hij gezamenlijk zouden regeren over de overgebleven delen van Holland en over de landen van Henegouwen en Zeeland. Jacoba speelde hier duidelijk geen rol in. De twee heren zouden samen een raad creëren, bestaande uit acht raadsleden, vier benoemd door Jan van Beieren en de overige vier door Jan IV. Het kan niet als een verrassing komen, dat de raadsliden van Jan IV een verbond hadden gesloten met Jan van Beieren. Zij zouden hem steunen indien Jan IV zich niet aan de afspraken hield. Als klap op de vuurpijl werd ook nog bepaald dat Jan IV een behoorlijk bedrag aan Jan van Beieren moest betalen als afkoopsom. Jan kon dit bedrag onmogelijk betalen, waardoor het idee dat Henegouwen, Holland en Zeeland straks aan Jan van Beieren zouden toebehoren steeds realistischer werd. Tijdens de nazomer van 1419 keerden de nieuwe raadsleden zich actief tegen Jacoba. Plots werden haar hofdames, met wie zij samen was opgegroeid, ontslagen uit haar gevolg. Jacoba was woedend en eiste opheldering over deze zaak. Die opheldering kreeg zij niet, niet van Jan IV en niet van zijn raadsleden. Wat wel duidelijk was, was dat de raadsleden een machtsspel aan het spelen waren, dat duidelijk voor een dramatische afloop zou zorgen. Uiteindelijk zou Jacoba haar

---

³³ Quicke, ‘Het Bourgondisch’, 113; Favresse, *L'avènement*, 175; Janse, *Een pion*, 142-151.

³⁴ Janse, *Een pion*, 166-170. Voor een karakteromschrijving van Jan, zie: Stein, *De hertog*, 68.

echtgenoot in april 1420 verlaten en de twee zouden elkaar nooit meer weerzien.³⁵

In 1420 voltrok het drama zich. Nu Jacoba niet meer aanwezig was op het Brabantse hof, was de weg in principe vrij voor Jan van Beieren om zijn invloed over Jan IV in zijn volledigheid uit te oefenen. Op 21 april sloten de twee heren het verdrag van Sint-Maartensdijk. Jan IV had voor de sluiting van het verdrag tevergeefs aan de Brabantse steden een bede gevraagd. Dit verzoek werd afgewezen. In het verdrag van Sint-Maartensdijk dat vervolgens werd gesloten en waarschijnlijk zonder instemming van de Staten van Brabant, werd bepaald dat Holland en Zeeland in pand gegeven zouden worden aan Jan van Beieren voor een periode van twaalf jaar. Op 27 april werd er door Jan IV een raadkamer ingesteld. Deze kreeg de macht om lopende zaken af te ronden mocht de hertog niet aanwezig zijn en werd daarmee in één klap de machtigste instelling van het hertogdom. Ook hier gold weer dat de raadslieden aanhangers waren van Jacoba's Beierse oom. Jan van Beieren was geslaagd in zijn missie.³⁶

Zoals gebruikelijk is in een constitutie, is er een sortiment van evenwicht tussen de bestuursorganen. Wij hebben al eerder gezien hoe de Staten van Brabant door de eeuwen heen in positie is gegroeid met de bijbehorende macht. In dit geval van extreme top-down ontwikkelingen, kan men een reactie verwachten vanuit een bottom-up perspectief, zeker wanneer er tot op heden sprake was van een constitutionele evenwicht, en dat gebeurde ook.

De Staten van Brabant kwamen, onder leiding van de stad Leuven, in opstand tegen de Brabantse hertog. Jan IV en zijn raadslieden hadden op onaanvaardbare wijze gehandeld. Ten eerste had de hertog Brabantse goederen vervreemd en door te hebben meegewerkt aan het verlies van de erfgoederen van Jacoba, hadden zowel de hertog als het hertogdom geleden in hun internationale aanzien. Als tweede reden om in opstand te komen werd beklag gedaan over de manier waarop Jacoba was behandeld. Als laatst werd de slechte rechtspraak binnenin het hertogdom aangevoerd. Toch is het apart dat in de eerste instantie de Staten tegen Jan IV in opstand komen, terwijl hun strijd eigenlijk gebaseerd was op wat Jans raadslieden hadden aangericht. Robert Stein geeft dit correct weer door aan te tonen dat in de officiële

---

³⁵ T.S. Jansma, *Raad en rekenkamer in Holland en Zeeland tijdens hertog Philips van Bourgondië*. Bijdragen van het instituut voor middeleeuwse geschiedenis der rijksuniversiteit te Utrecht (Utrecht 1932) 52; Favresse, *L'avènement*, 119; Uyttebrouck, *Le gouvernement*, 498; Stein, *Politiek en historiografie*, 186-187.

³⁶ A. Uyttebrouck, 'Les origines du Conseil de Brabant: la Chambre du Conseil du duc Jean IV', *Revue belge philologie et d'histoire* 36.4 (1958) 1135-1172; Stein, *Politiek en historiografie*, 187-188; Janse, *Een pion*, 173-182.

documentatie men zich ook richt tegen de hertogelijke raad en haar raadslieden. De ontwikkeling van een ‘ministeriële verantwoordelijkheid’ zou hier een rol kunnen spelen, zeker omdat de Staten de hertogelijke raad beschuldigde van het niet handelen naar eer en geweten. Jan IV legde de schuld van de toestanden echter neer bij de raadsleden die onder zijn vader hadden gediend. Al gauw werd het een zaak van een groep (oude) raadslieden versus een groep raadslieden onder invloed van Jan van Beieren.³⁷

Het was op dit moment dat de Bourgondische hertog, Filips de Goede³⁸, zich besloot te mengen in deze toestand. Zijn Bourgondisch rijk werd tenslotte ook bedreigd door de invloedssfeer van Jan van Beieren en het was van groot belang dat Brabant niet hetzelfde lot zou treffen als Holland en Zeeland. Zoals we hier vooraf hebben kunnen lezen, was een unie tussen Jan en Jacoba, maar ook een unie tussen Brabant en de drie-eenheid van Henegouwen, Holland en Zeeland voordelig voor Bourgondische belangen. Met het uiteenvallen van deze unies en de oprichting van een Jan van Beieren gezinde hertogelijke raad, dreigde Filips het laatste beetje macht dat hij nog had over de landen en Jan IV te verliezen. Dat de Bourgondische hertog door deze ontwikkelingen dus ook werd benadeeld, was een goede uitkomst van de Staten van Brabant. Ondertussen hadden zij zich zodanig gedistantieerd van Jan IV, dat alleen een tussenkomst van een sortiment bemiddelaar de relatie tussen de twee kon redden. Filips trachtte een verzoening te forceren tussen de Staten en Jan IV, maar dit was tevergeefs. In plaats van een verzoening gebeurde er iets anders op advies van Filips de Goede: de Staten riepen de broer van Jan IV, Filips van Sint-Pol, uit tot ruwaard van Brabant. Jan IV werd, kortom, afgezet.³⁹

Keizer Sigismund reageerde vrijwel direct op deze nieuwe ontwikkeling. Dat de Staten Jan IV uit zijn functie hadden gezet ten behoeve van zijn broer, was een sterk teken van verzet. Sigismund zette de Duitse vorsten onder hem aan tot een inval in Brabant, in samenwerking met Jan IV. Op 21 januari 1421 vielen de huurlingen van de Duitse vorsten Brussel binnen, niet wetende dat ze daarmee een tijdbom onder de bevolking aanwakkerde. Een kleine week na de komst van de soldaten barstte de bom: de bevolking van Brussel kwam in opstand tegen de Duitse soldaten en dit werd een groot succes. Uiteindelijk werden medestanders van Jan IV uitgeschakeld, anderen werden gevangen gezet of terechtgesteld.⁴⁰

De opstand in Brussel betekende een keerpunt in de hele situatie. Niet alleen was de

---

³⁷ Quicke, ‘Het Bourgondisch’, 420; Stein, *Politiek en historiografie*, 190-195.

³⁸ Jan zonder Vrees was vermoord in 1419.

³⁹ Favresse, *L'avènement*, 200; Stein, *Politiek en historiografie*, 192, 194; Vaughan, *Philip the Good*, 51.

⁴⁰ Stein, *Politiek en historiografie*, 194.

weg voor Filips de Goede vrijgemaakt om Bourgondische invloed in Brabant te herstellen, belangrijker voor dit onderzoek zijn de gevolgen die de opstand had voor de Staten van Brabant. Ook voor de Staten lag er een kans voor het grijpen: zij konden net als Filips de Goede hun invloed herstellen en uitbreiden. Zo oefenden zij veel invloed uit over de raadsleden die plaats zouden nemen in de hertogelijke raad, evenals de Bourgondische hertog. Aangezien de Staten hun steun verleenden aan Filips, zaten zij wat deze benoemingen betreft op één lijn. Er ontstond een samenwerking tussen de twee. Ook ontstond er een samenwerking tussen de nieuwe raadslieden en de Staten van Brabant. Logisch, want de Staten konden mee bepalen wie in de raad een functie zou vervullen. Het belangrijkste keerpunt was echter het terugkeren van Jan IV in zijn functie als hertog van Brabant. Op 4 mei 1421 zetelde Jan IV opnieuw in zijn hertogelijke hoedanigheid. Een jaar later, op 22 mei 1422, aanvaarde hij het Nieuw Regiment, waarin hij berouw toonde voor zijn daden en er voor gezorgd werd dat de handelingen van de hertog en corrupte raadslieden niet nogmaals voor kon komen.⁴¹

Het regime van Jan IV in de jaren 1415 tot 1418 en de gebeurtenissen die tussen 1419 en 1421 voorkwamen tonen aan hoe gevaarlijk een enkel top-down regeerproces kan zijn, zeker wanneer onder invloed van kwaadwillende lieden. In 1421 kon dit proces tegen worden gegaan door een bottom-up proces (de Staten van Brabant) met hulp van een ‘top’ element (Filips de Goede). Om deze crisis tot een goed eind te kunnen brengen, was er vanuit een bottom-up perspectief initiatief voor het Nieuw Regiment van 1422, waarin de hertog moest terugkomen op zijn fouten en er voorzieningen moesten worden getroffen om een eventuele nieuwe crisis uit de weg te kunnen gaan.

Het Nieuw Regiment is echter een opmerkelijk stuk. Het is in het verleden door historici beschreven als de Blijde Inkomst van Jan IV of toevoeging daarvan. Met deze beweringen komen we tot de kern van dit onderzoek, want is dat daadwerkelijk de aard van het Nieuw Regiment? Een Blijde Inkomst is namelijk niet een akte waarin een hertog boete doet voor zijn fouten, in tegendeel, de hertog belooft in principe geen keuzes te maken die het hertogdom en zijn onderdanen benadeelt. Dit leidt ons echter tot een volgende vraag, namelijk, wat is dan wel het karakter van het Nieuw Regiment? Deze akte bracht de crisisjaren tot een einde en verzoende de hertog met zijn steden en de Staten van Brabant, waarin onder andere deze steden vertegenwoordigd werden. Er moet dus meer aan de hand

---

⁴¹ Uytnebrouck, *Le gouvernement*, 513-523; Stein, *Politiek en historiografie*, 195, 198-199. Zie ook Favresse, *L'avènement*, 246.

zijn dan een 'toevoeging' of een verlate Blijde Inkomst. Om antwoord te krijgen op deze vragen, is het daarom van groot belang om het Nieuw Regiment zelf nauwkeurig te bestuderen en analyseren.

Hoofdstuk 2: het Nieuw Regiment nader bestudeerd.

Het Nieuw Regiment van 1422 is in het verleden door historici vergeleken met een Blijde Inkomst – in de zin dat het Nieuw Regiment de Blijde Inkomst was van Jan IV van Brabant. Indien dit het geval zou zijn, zouden de artikelen van beide charters systematisch eenvoudig te rangschikken zijn. De geschiedenis leert ons echter, dat iedere nieuwe Blijde Inkomst over dezelfde zaken gaan als de Blijde Inkomst ervoor. En is dit werkelijk ook het geval bij het Nieuw Regiment? Wij stellen ons daarom nu de vraag: deelt het Nieuw Regiment van 1422 hetzelfde karakter als de Blijde Inkomst van 1406?

Om antwoord te kunnen geven op de bovenstaande vraag, is het van belang om de artikelen van het Nieuw Regiment te vergelijken met de artikelen uit de Blijde Inkomst van 1406 – van hertog Antoon, vader van Jan IV van Brabant. De artikelen zullen thematisch gerangschikt worden en zullen dan nader geanalyseerd worden om eventuele overeenkomsten of verschillen te benadrukken. Steeds wordt er gekeken naar de belangrijke thema's uit de Blijde Inkomst en wordt er gekeken over deze thema's terugkomen in het Nieuw Regiment. Zo ja, dan is het uiteraard interessant om te zien op welke wijze deze onderwerpen zich precies manifesteren in het Nieuw Regiment.

De belangrijkste thema's worden meestal in het begin van een Blijde Inkomst genoemd. In dit geval zal de Blijde Inkomst van de vader van Jan IV gebruikt worden als vergelijkingsmateriaal. Deze is in 1406 afgelegd door hertog Antoon. Tot en met het vierde artikel van de Blijde Inkomst, kunnen wij de volgende onderwerpen onderscheiden:

<i>Thema artikel Blijde Inkomst</i>	Recht spreken in Brabant	Hernieuwde privileges	Oorlogsverklaringen + verpandingen bezittingen	Afkomst Brabantse raadslieden	Tollen
Blijde Inkomst 1406	Artikel I	Artikel II	Artikel III	Artikel IV	Artikel V + VI
Nieuw Regiment t 1422	Artikel I	-	Artikel V + VI	-	-
<i>Thema artikel</i>	Aanhaalen verbonden	Bezittingen dienen niet	Penningen slaan	Achtergrond rechters,	Twisten

<i>Blijde Inkomst</i>		buiten Brabant gegeven worden		Drossaard en ambachtslieden	
Blijde Inkomst 1406	Artikel VII	Artikel VIII	Artikel IX	Artikel X	Artikel XI
Nieuw Regimen t 1422	-	-	-	-	-
<i>Thema artikel Blijde Inkomst</i>	Doodslag en landbezit	Benoemingen van vorsters en meiers	Goederen van gedaagde onderdanen	Bannelingen	Scheiden van vrouwen
Blijde Inkomst 1406	Artikel XII	Artikel XIII	Artikel XIV	Artikel XV	Artikel XVI
Nieuw Regimen t 1422	-	Artikel XII	-	-	-
<i>Thema artikel Blijde Inkomst</i>	Doodslag en landbezit	Benoemingen van vorsters en meiers	Goederen van gedaagde onderdanen	Bannelingen	Scheiden van vrouwen
Blijde Inkomst 1406	Artikel XII	Artikel XIII	Artikel XIV	Artikel XV	Artikel XVI
Nieuw Regimen t 1422	-	Artikel XII	-	-	-
<i>Thema artikel Blijde Inkomst</i>	Ontslaan wegens doodslag	Gewonnen bezittingen	Afgrenzingen binnen het hertogdom	Recht in Antwerpen	S. Peeters manschappen

<i>Inkomst</i>					
Blijde Inkomst 1406	Artikel XVII	Artikel XVIII	Artikel XIX	Artikel XX	Artikel XXI
Nieuw Regimen t 1422	-	-	-	-	-
<i>Thema artikel Blijde Inkomst</i>	Leken en bezittingen dingen naar het buitenland	Jagen in Brabant (1)	Jagen in Brabant (2)	Bepalen van jachtterreinen	Bossen en wouden
Blijde Inkomst 1406	Artikel XXII	Artikel XXIII	Artikel XXIV	Artikel XXV	Artikel XXVI
Nieuw Regimen t 1422	-	-	-	-	-
<i>Thema artikel Blijde Inkomst</i>	Afkomst Baljuw en zijn Klerk	Toebehoren Antwerpen en Overmaas	Erkenning gegeven privileges	Houden aan privileges, etc.	
Blijde Inkomst 1406	Artikel XXVII	Artikel XXVIII	Artikel XXIX	Artikel XXX	
Nieuw Regimen t 1422	-	-	-	-	

Bron: Anselmo, *Placcaeten, ordonnantien, landt-chartres*, 140-144; Anselmo, A., *Placcaeten, ordonnantien ende edicten, met eenige Interpretatien daer op gevolgt in dese Nederlanden, uyt-gegeven ende gepubliceert* Boek IV, Capittel I 379-388.⁴²

⁴² Deze bronvermelding verwijst naar de charters in hun geheel.

Uit het bovenstaande tabel kunnen we concluderen dat het beide charters hetzelfde onderwerp delen in hun beide eerste artikelen en in het vierde en vijfde artikel. De eerstvolgende overeenkomst zien we pas weer bij artikel twaalf en dertien. De overige artikelen van de twee aktes hebben geen onderwerp gemeen. De vragen waar wij nu mee geconfronteerd worden, zijn in hoeverre de gemeenschappelijke artikelen daadwerkelijk met elkaar overeen komen en wat de inhoud is van de overige artikelen van het Nieuw Regiment.

Nieuw Regiment 1422: artikel I	Blijde Inkomst 1406: artikel I
In den eersten dat men enen jegeliken bynnen den voirs onsen lande vonnis ende recht doen sal onvertogen, van allen saken die te vonnisse staen ende dat de richteren van den lande hoere gerechte houden selen moeten sonder eenich middel van uutsetten bij hoeren ocsuyne, gebreke of toedoen. Behoudelic den voirg. richteren, hoeren gerechte dat sij van den heerlicheiden eens moegen uutsetten ende nyet meer ende so wie in vredeliker possessien is van eenigen goeden, dat hi dair in bliven sal totdat hij dai uut gewonnen wordt mitten rechte bi den meesten deel van den wisers of wethouders dair de goede te rechte behoeren ende dat een jegelijc onbesorcht van ons ende van partyen tot synen dage sal moegen comen ende dat behoudelic onsen bainroitsen, edelen ende steden ons lants van Brabant voirs. hoere rechten privilegien, costumen usagien ende heerbrenghen.	In den iersten gheloven wij hen, goet, gherecht, ende ghetrouwen Heere te sijne, ende egeen cracht noch wille aen hen te doene, noch te laten gheschieden, noch te ghedoogen in eeniger manieren, ende dat wij hen buyten vonnisse, noch buyten recht niet handelen en sullen, noch laeten handelen, maer dat wij onse goede luden ende ondersaten van alle onse steden, vrijheyden ende Landen van Brabandt handelen sullen, ende doen handelen in allen saecken, met vonnisse ende met rechte, naer rechte vande steden ende bancken daer dat behoort ende schuldich sal sijn te gheschieden.

Bron: Anselmo, *Placcaeten, ordonnantien ende edicten*, 379; Anselmo, *Placcaeten, ordannantien, landt-chartres*, 140.

De artikelen komen deels overeen met elkaar. Het eerste artikel van het Nieuw Regiment belooft dat er voor iedereen binnen Brabant recht zal worden gesproken. Het uitspreken van vonnissen, moet bijvoorbeeld zonder uitstel tot stand moet komen. Ook wordt er gezegd dat rechters niet beïnvloed mogen worden door verschillende partijen wanneer zij een uitspraak

doen. Als we het eerste artikel van de Blijde Inkomst hiermee vergelijken, zien we dat de hertog hier belooft vonnissen volgens het gevestigde recht uit te spreken. Buiten het rechtsgebied treden zal de hertog niet doen. Wij kunnen hierdoor stellen dat beide artikelen gedeeltelijk dezelfde boodschap verkondigen, namelijk dat er op eerlijke wijze recht moet worden gesproken. Een belangrijk verschil is echter wel dat de Blijde Inkomst refereert naar een algemene belofte die de hertog dient te maken. Het Nieuw Regiment verwijst daarentegen naar de gebeurtenissen uit de crisisjaren.

Nieuw Regiment 1422: artikel V	Nieuw Regiment 1422: artikel VI	Blijde Inkomst 1406: artikel III
Item geloven wij onsen goeden lant van Brabant voorschreven, dat wij nemmermeer te genen dagen, geenrehande lande, stede, slote, lieden, renten, domeynen, noch heerlijkheden te water noch te lande weg geven en sullen, verkoopen, versetten noch veranderen in geenre manieren, noch ook eenige Oorloge aennemem, ofte enig verbondt maecken met iemande, noch oock eenige breucken oft misdaden mogen quyt schelden, oft quyt geven in eeniger manieren, tenzij bij drie oft vier van onsen raede, ende dat daer af opene brieven gemaect sullen zijn, op dat wij weten mogen, wes wij quyt gegeven sullen hebben. Voorts geloven wij dat alle degene, die nu, ende onser naekomelingen raede, segelaer ende secretarisse zijn, sullen bij alsucke trouwe,	Item willen wij, ende begeeren dat men de palen, lande, slote, ons landts van Brabant, oft onser lande van Overmaeze, die onse voirvorderen, oft wij en weg gegeven oft verset hebben, weder gekrijge, ende dat men die met Brabanteren oft metten genen die in Brabant wel gegoedt zijn, wel verbrocht, besette tot onsen ende ons landts behoef, wel ende getrouwelijck te bewaren, ende dat men die palen, lande, slote noch stede in geenre manieren van onsen lande van Brabant en laet scheyden noch meer versetten, noch beswaeren, ende dat daer af die voorsz. Borgen onser steden, te weten Loven, Brussel ende Antwerpen t'allen tijden als	Voorts geloven wij hen dat wij ons nemmermeer verbinden en sullen met iemanden noch oorloghe beginnen en sullen noch pandinghen doen, noch doen doen op iemanden het zij by rade wille ende consente onser goeder Steden ende Landts van Brabant het en waere dat eerst oorloghe oft pandingen op ons begonnen werde, ende dat wij geenrehade saecken geloven noch besegelen en sullen daer onse landt ofte paelen van Brabant mede gecrenckt, oft

hulde, ende eede als sij ons, oft onsen naekomelingen gedaen sullen hebben, onse drye steden, te weten Loven, Brussel ende Antwerpen geloven, ende toe seggen sullen, dat sij nimmermeer daer bij, noch overkomen, brieve schrijven, teecken, noch segelen en sullen, daer eenige van onsen landen, steden, sloten, lieden, noch heerlijkheden, te watere noch te lande aen dese sijde oft in geen sijde der Masen liggende verset, verleent, verkocht, vervremt, beswaert, oft eenigsints bekommert oft en weg gegeven sullen worden in eeniger manieren, het en zij bij consente, ende goet duncken der twee weerlijcker Staete ons landts van Brabant, ende vint men dat eenig onser raedtslieden, oft secretarisse in haren raede, officie oft dienste hen misdroegen, oft misgrepen, dat men dan dien corrigeren sal, bij den edelen ende goede steden ons landts van Brabant oft den meestendeel van hen.	des te doen wesen sal ende geboren eenen eedt doen sullen die slote, lande oft steden die sij alsoo verbrocht sullen hebben, weder over te geven binnen vierthien nachten ende dat sij's van den voorschreven drie steden versocht sullen zijn tot onsen behoef ende tot ons gemeyns landt van Brabantt voorseyt.	gemindert, oft onse lieden ende ondersaeten desselffs lants mede beschadicht moghen worden in eeniger manieren.

In de bovenstaande artikelen van het Nieuw Regiment moet Jan IV wederom een van zijn (vele) fouten herstellen: bezittingen van Brabant of van de landen van Overmaas die hij tijdens de crisisjaren had weggegeven of vervreemd, moeten weer herkreten worden. Overigens moet Jan an de drie belangrijkste Brabantse steden beloven dat dergelijke gebeurtenissen niet meer voor zullen komen. Burgers van Leuven, Brussel en Antwerpen

dienen verkregen bezittingen binnen twee weken terug te geven aan het hertogdom. Jan moet daarnaast beloven geen bezittingen van Brabant te verpanden, vervreemden, verkopen enzovoort. Hij moet daarbij ook verklaren dat hij geen oorlog zal voeren zonder instemming van een deel van zijn raad. Hier is ook weer sprake van het refereren naar een gebeurtenis uit de crisisjaren. Voornamelijk de manier waarop Jan niet alleen Brabantse bezittingen weggaf zonder toestemming van de Staten, maar ook de erflanden van zijn vrouw, Jacoba, verloor zal wel een inspiratiebron zijn geweest voor het schrijven van deze artikelen.

In de Blijde Inkomst maakt de hertog dezelfde belofte (geen bezittingen weggeven en oorlogen beginnen zonder toestemming) waardoor we wederom een overeenkomst kunnen constateren. Echter verschillen de contexten van de Blijde Inkomst en het Nieuw Regiment wezenlijk van elkaar.

Nieuw Regiment 1422: artikel II

Item geloven wij voir ons, onse oir ende nacomelingen dat wij voirtane bynnen onse voirs. lande van Brabant tallen steden ende plaetsen dair dat behoert ende gewoenlic is te geschien, kiezen, nemen ende setten selen of doen kiezen, nemen ende setten, scepenen ende wethouders die ons ende onsen voirs lande van Brabant orberlicste ende nutste sijn selen ende bynnen den selven onsen lande geboeren uut den ghenen die dair toe gecoren selen werden ende de ghene diese dair toe also kiezen selen, die selen op hoeren eet dair toe moeten kiezen ende nemen die alre orberlicste nutste, profitelicste, die sij sellen connen ende moegen, ons ende onsen gemeynen lande. Ende de ghene, hij si richtere of andere, die ons die coesen van den scepdomme ende wethouderen aenbrengen selen, dat die dat doen ende ons aenbrengen selen, besloten, beseghelt onder de stede of der wethouderen segele, daer dat gebuert. Ende selen wij of die ghene die wij dair toe van onsen wegen gecommiteert selen hebben, terstont wi den coese scepenen kiezen, ende die weder over seynden beseghelt onder onsen seghel, of der gheenre die als voir dair toe gecommiteert selen sijn den steden van dair die coese comen sal wesen.

In het tweede artikel belooft Jan IV schepenen en wethouders te verkiezen ten behoeve van Brabant en ook uit Brabant afkomstig zijn. Daarnaast worden enkele details besproken rondom het verkiezingsproces van dergelijke personen. Ook hier kunnen we constateren dat het artikel teruggrijpt op een gebeurtenis uit de crisisjaren. Door onderdrukking van Jan van Beieren, werden er schepenen gekozen die vooral zijn belangen behartigden. Schepenen

afkomstig uit Brabant en die hart hebben voor Brabantse belangen zou in dit geval de oplossing moeten zijn.

Nieuw Regiment 1422: artikel III

Item gevielt, also des oft God wilt nyet sijn en sal, dat wij gebrelic waeren in enigen van onsen steden Loeven, Bruessel, Antwerpen, Bosch, Thienen of Leuwen, de wet ende scepenen te verstellen talsulken tide als dat in elke der voirs. steden gewoenlic is te geschien, so willen wij, consenteren ende bevelen, dat dan de scepenen die afgaen selen ende sculdich sijn af te gaen van hoeren voirs scependomme, selen kiezen op hoeren eet de toecomende scepenen uut den coese die men ons overgesonden sal hebben, als voirs. steet, bynnen den selven tide dat men die in elken van den steden voirs. sculdich es te hebbenen, of ten langsten bynnen vijfve uren dair na, ende die selen de selve macht hebben, gelijk ocht wij oft yman van onsen wegen die gestelt of geset hadden, na gewoenten ende costumen van elken van onsen voirs steden, ende de richteren ende ambachten van elker stat die gewoenlic hebben geweest te eeden, selen van eeds wegen gehouden sijn die te eeden also men hier voirmaels geplogen heeft. Ende ocht so geviel dat de voirg. scepenen in hoeren coese hier af discordeerden ende des koesens nyet eens en worden, dat dan de goede liede van dier stat, raide gemeynlic, dair dat in gevielle die de scepenen dair om notabelic op hoeren eet selen moeten doen vergaderen ende vergadert houden, den coese van den scepenen selen moeten doen mitten meesten gevolge van hen ende die selen dat toecomende jair scepenen sijn ende geedt werden gelijk dat voirscreven steet.

Het Nieuw Regiment refereert opnieuw naar gebeurtenissen uit de crisisjaren: wat Jan IV toentertijd verzuimde te doen, mag in de toekomst niet nogmaals gebeuren. Mocht dat om de een of andere manier toch wel weer gebeuren, dan zijn er vanaf heden maatregelen getroffen. In dit geval gaat het om wetgeving. Indien men niet bijtijds wetgeving vernieuwt, worden de schepenen uit hun ambt gezet. In het ergste geval beslissen de stadsraden wie de nieuwe schepenen worden. Het vierde artikel van het Nieuw Regiment is een aanvulling op het derde artikel en heeft betrekking op commissarissen.

Nieuw Regiment 1422: artikel VII

Item hebben wij onsen steden ende landen voorsz. gegeven, geconsenteert, ende gewillekort, gevilt alsoo dat ocht Godt wilt, niet en sal, dat onse voorsz. stede oft landt ofte enig van hen in toekomende tijden overvallen, oft verlast wierden met ons selfs persoone, met vremde lieden van wapenen oft met iemand anders, dat ons landt, stede, oft stadt daer dat geboerde oft gevele, die wederstaen sullen mogen ende niet inlaeten sonder abolch, indignatie oft wederspreken van onse, maer die weiren ende uytslyuten alsoo dicke als dat gevalt.

Artikel zeven is een belangrijk bewijsstuk dat het Nieuw Regiment niet als een Blijde Inkomst kan worden geclassificeerd kan worden. Een van de grootste fouten die Jan beging was het inhuren van buitenlandse soldaten, die vervolgens Brussel gingen bezetten. Een grove fout, zeker voor een hertog die toch in dienst hoort te zijn van zijn land en onderdanen. Het is dan ook niet meer dan logisch dat er in de charter maatregelen worden getroffen om een dergelijk gebeurtenis in de toekomst te voorkomen.

Artikel acht bespreekt het respecteren van de privileges beleent aan kloosters en dergelijke instanties is ook opgenomen in het Nieuw Regiment. Ook in dit geval moet Jan wederom beloven nu respectvol om te gaan met deze privileges.

Nieuw Regiment 1422: artikel IX

Item willen wij ende consenteren onsen hoeftsteden ons voirs. lants, te weten Loevenen, Bruessel, Antwerpen, Bosch, Thienen, Leeuwen ende Nyvelle, dat van nu voirtaen negheen amman, scoutheit of meyere in den selven onsen hoeftsteden gestelt of geset werden sij en selen sijn ingeboeren Brabanteren ende wael gegoedt in den selven lande.

We treffen hier een punt dat geregeld terugkomt in het Nieuw Regiment. Kenmerkend aan de crisisjaren was de benoeming van belangrijke functies, die steeds vervuld werden door sympathisanten van Jan van Beieren en over het algemeen vrij weinig met Brabant te maken hadden. De meesten waren niet afkomstig uit het hertogdom en hadden ook geen bezittingen binnen de grenzen. Het laatste bracht vooral gerechtelijke problemen met zich mee: het hertogdom kon bezittingen niet in beslag nemen als deze zich niet binnen de landsgrenzen bevond.

Nieuw Regiment 1422: artikel X	Nieuw Regiment 1422: artikel XI
Item hebben wij geconsenteert ende gewillecoert onsen voirs lande van Brabant dat de ghone die wij totten drosseetscape ons voirs. lants kiezen ende nomen selen tallen tiden also wise dair toe gecoren selen hebben ende sij hoere brieven van hoere commissie van hoeren ambachte selen moeten presenteren ende thonen in onsen steden van Loeven ende van Bruessel, ende des selven onsen steden tot des gemeyns lants behoef van Brabant, eere sij hen hoers ambachs van den drossetschap in eenigen manieren onderweynden selen moegen enen eet doen in den manieren hier na volgende:	Item, ick gelove ende swere dat ick 't drosset ambacht van Brabant ende mijns genedigen here van Brabant heerlicheit ende recht dair in wael ende getruwelic regeren ende verwaeren sal na mijn macht ende alle boeten ende broeken dair in vallende te voirschijn brengen, sonder ymannen dair in te verdragen ende dair af goede wittige rekeningen tallen tiden als mijn sheren genaden voirs dat begeren ende dat ic nyman bynnen den lande van Brabant handelen en sal vueren noch leyden laten noch doen handelen, vueren noch leyden buten vonnis ende recht van saken die te vonnisse behoeren noch buten den bancken ende rechten dair hij geseten is of dair hij toebehoert, sonder argelist, also moet mij God hulpen ende alle sijn heyligen.

Artikelen tien en elf geven een belangrijke ontwikkeling weer in het drossaardschap binnen Brabant. Niet alleen zal de drossaard zich moeten vertonen in de belangrijkste Brabantse steden, maar in zijn eed moet de nieuwe drossaard beloven zich niet te laten misleiden en misdragen zoals de drossaard dat deed tijdens de crisisjaren. In dit verband hebben de steden een belangrijke rol, aangezien hij zich voor hen zal moeten verantwoorden.

Het twaalfde artikel van het Nieuw Regiment bespreekt het benoemingsproces van vorsters en meiers. Wederom wordt er getracht een balans der machten in te brengen om te voorkomen dat gemaakte fouten uit de crisisjaren weer gemaakt kunnen worden. Het belangrijkste punt van dit artikel is dat de macht van de steden wordt uitgebreid en indien een herhaling van de crisisjaren plaatsvindt, kunnen zij ingrijpen.

Het dertiende artikel van het Nieuw Regiment gaat verder in op de benoemingen, dit keer met betrekking tot de raadsleden. De aangenomen lieden dienen hun taak in goede orde

te volbrengen waarin het belangrijkste uiteraard het dienen van het hertogdom is. Er wordt ook nadruk gelegd op zo min mogelijk personeel aan het hof.

Nieuw Regiment 1422: artikel XIV

Item dat desgelijcs wij ende onse Rait, ochte de meeste deel van hen, alle onse officieren ende ambachten bynnen onsen steden ende dair buten de oirboirlijkste, ende nutste setten selen, ende de officien ende dyeneren nyet weder ontsetten, het en sij bij weten ende consente onser raitsliede voirs. of bi den meesten deel van hen ende of die voirg. onse officien, sij waeren van onsen herbergen of van der buten yet daden an hoeren ampte of officien, dat jegen hoeren eet waere of den Landt-rechte dat men die dan also corrigeren sal datter een ander exempel aen neme.

Ook de benoemingen van de officieren wordt onder de loep genomen. Wij zien hier een verdeling van de bevoegdheden: de hertog kan alleen in samenspraak met zijn raad deze lieden benoemen. Ook kan de hertog niet zelfstandig overgaan tot het ontslaan van deze lieden, dit moet wederom met zijn raadsleden besproken worden. Dit artikel refereert naar ongevallen tijdens de crisisjaren, toen Jan IV onder invloed van Jan van Beieren dergelijke lieden uit hun ambt ontsloeg.

Het 25ste artikel zet een gebeurtenis uit de crisisjaren recht, namelijk: alleen Brabanders en lieden zonder corrupte motieven kunnen het hertogdom dienen. Het brengt duidelijk onder woorden welke mensen zitting mogen nemen in de raad. Tijdens de crisisjaren werden mensen van niet Brabantse komaf in de raad opgenomen.

Nieuw Regiment 1422: artikel XVI

Item en sal niemant van onsen gesworenen raide voirs van niemant gelt of goetdoen nemen moegen, maer 't gelt dat hen als rait van rechts wegen toebehoeren soude dat sal comen in den handen des gheens, die onse leenboec houden sal, want hij altijt bij ons sal wesen ende van dien gelde sal men betalen ons voirs. raits coste als hij in onsen oft in ons gemeyns lants orber uutriden sal, ende voirt onse speelgelt ende anders also men dat ordineren sal also verre als 't strecken sal moegen.

De Staten van Brabant wilden duidelijk omkooppraktijken verbannen naar het verleden. Ook dit was een gebeurtenis die geregeld voorkwam tussen de jaren 1419 en 1421. Het spreekt voor zich dat men ervan overtuigd was dat dergelijke corrupte gebeurtenissen het regie over het hertogdom niet ten goede kwam. In dit artikel wordt bepaald dat de raad geen geld ontvangt, indien dit wel gebeurt, moet het worden opgenomen in het leenboek.

Nieuw Regiment 1422: artikel XVII

Item selen die richteren, burgermeesteren, scepenen, raidslude, manne van leen, late ende alle andere die macht hebben te manen of te wisen ende des gelijcs die dyenste ende officie houden in onsen lande van Brabant, van wat officien dat sij nyeman dair in uutgescheiden beiden in steden, vryheiden ende in dorpen sweren in hoeren eet, dat sij gelt, goet, gichte, miede, noch gheenrehande goetdoen nemen en selen, noch hen doen, noch laten geloven, of nemen bij hem selven noch bij nyman anders om ymande in den rechte te vorderen of te achteren, maer dat sij enen jegeliken riken ende armen recht ende vonnis even gelijk doens selen, sonder yet anders dair in te trecken of eenigerhande ... dair in te suecken of voirt te keren ende voirt dat sij om burgermeesterscap, scependomme of raidscap goet, gelt, gichte noch miede, noch gheenrehande dyenst, noch goetdoen gegeven, geloeft noch geboden en hebben noch doen geloven, geven of bieden ymanne van hoeren wegen, noch oec dair om gebeden noch doen bidden in eeniger manieren.

Het thema omkoping is weer terug in het bovenstaande artikel. Zoals eerder is aangegeven, waren er tijdens de crisisjaren veelal omkopingspraktijken aanwezig. Het feit dat er weer nadruk op wordt gelegd en het betrekking heeft op vrijwel iedere belangrijke ambt, geeft aan hoe ernstig deze praktijken gevonden werden. Het geeft ook aan hoe dramatisch de regering van Jan IV tot op heden is geweest, een zeer ernstige zaak dat zeker zwaar woog bij de Staten van Brabant.

In het achttiende artikel wordt alleen de hoogte van leenbedragen besproken. Het is dus niet een artikel van ingrijpende aard voor dit onderzoek. Artikel negentien wijst de raadsleden op de staat van de hertog, dat deze zo eenvoudig mogelijk moet zijn. Dan zouden zij meer in staat moeten zijn om zich met belangrijker zaken bezig te houden. Verder wordt een niet onbelangrijk detail besproken: uiteraard zou het van nut zijn als de bewaker van het leenboek de lokale talen beheerst. Een man met een dubbele functie komt aan bod in artikel twintig. Een dergelijk geval zou wellicht de schijn van belangenverstremgeling kunnen opwekken. Iemand met een dubbele agenda hebben, zoals dat onder invloed van Jan van Beieren geregeld voorkwam in Brabant, kan moeilijk de belangen van het hertogdom het beste dienen. In het 21ste artikel wordt de verrekening van de hertog zijn schulden besproken.

Nieuw Regiment 1422: artikel XXII

Item hebben wij geloeft ende geloeven dat wij ons van niemandt, so wie hij sij die van onsen gesworenen Raide nyet en is, informeren en selen laten ocht onderwisen eenigerhande saken te begripen, te aenverden oft van onser wegen te doen begripen, het en sij bij wetenen ende bij wesenen ons gesworens Raids bi der hant sijnde ende so wie dat dade, dat hij gecorrigeert sal werden van onsen gesworen raide voirs of van den meesten deel van hen.

Wederom wordt de macht van de hertog ingeperkt: er kunnen geen correcties plaatsvinden zonder medeweten van de hertogelijke raad. Weer een belangrijke verandering in vergelijking met de crisisjaren.

Nieuw Regiment 1422: artikel XXIII

Item hebben wij gelooft ende geloven dat wij niemanden onthouden en selen inne geen en toecomenden tiden, in onse regiment of dienste noch oec in onser stede oft lande van Brabants regiment oft dienste ware sijnt dat wij togen tot Sinte Martensdyke bij onsen oem van Beyeren om onse lande van Hollant van Zeelant ende van Vrieslant te versetten ende die dair in schout hadden.

Hier treffen we weer een belangrijk punt dat wordt besproken: men die in dienst was ten tijde van het Verdrag van Sint-Maartensdijk dienen niet meer in de raad te worden opgenomen. Zo wordt er een essentiële stap genomen in het tegengaan van de willekeur die in voorgaande jaren heerste.

Artikel 24 bespreekt de kledingvoorschriften, al gelden er wel een aantal uitzonderingen voor raadsleden. Dit artikel is echter niet van belang voor het onderzoek.

Nieuw Regiment 1422: artikel XXV

Item oft ymant, wie hij waere jegen dit onse voirs verdrach of jegen dinhout van eenigen brieven, die wij onsen goeden lande ende steden van Brabant verleent ende gegeven hebben onsen regimente aengaende sijnt dat wij onse regiment selve wederom aennamen opten eersten dach van meye int jair Ons Heren 1421 of die eenige partiscap of twescheidicheit in onse goeden lande van Brabant, bynnen onsen steden of dair buten maecte of hem pijnde te maken, heymelic of openbaer, of die van yman, wie hij waere hoge of neder, versocht worde om eenige partiscap of twescheidicheit te maken of voirt te setten, verhoirde of vername mitter waerheit dat yman partiscap of twescheidicheit maecte of pijnde te maken ende dien of die ons onsen raide ende twe werliken Staten ons lants van Brabant nyet en condichde openbaerde of voirt en brechte, die sal dair af bij ons, bij onsen Raide die dair af nyet berucht noch wedersien en sijn ende bij onsen goeden steden sonder verdrach openbaer gecorrigeert werden in deser manieren dat hij of sij nimmermere in onsen of in onser steden raide comen noch wesen en selen ende daerenboven sal men dien of die mit anderen correctien, het sij mit bannen, mit bedevarden of andersins bedwingen na gelegenheit der saken ende dair jegen en sal niemant scade doen behulp van Sinte Peters manscape van Loevenen, van eeniger porterien van scepenenbrieven of eenige andere vryheit dair men lijf, let of goede mede bescudden mach, behoudelic dair hedde of gekrege yman mitten anderen yet te doen, of woude hem ten anderen sijnen wercman mit rechte aenspreken voir ons ende onsen Raide, of voir wethouderen anderswaer bynnen onsen lande ten steden ende plaetsen dairt behoirt ende sculdich is gehandelt te werden.

In artikel 25 wordt een belangrijk punt besproken: wie bijdraagt aan partijvorming binnen het hertogdom, zal nooit meer plaats kunnen nemen in de raad of in een van de steden. Wederom wordt er dus korte metten gemaakt met het verleden. Mensen die schuldig waren aan deze daden uit de crisisjaren worden geweerd. Deze lieden vormden namelijk een partij met Jan van Beieren. In principe kan in een dergelijk geval getwijfeld worden aan de loyaliteit en intenties van een raadslid, mocht zoiets weer voorkomen.

Nieuw Regiment 1422: artikel XXVI	Nieuw Regiment 1422: artikel XXVII
Item, waere ymant van onsen edelen, bainroitsen, ridderscape, steden of vryheiden ons lants van Brabant die desen jegenwerdige brief nyet besegelen en woude ende dair toe versocht waere, noch bi den inhouden des selfs briefs nu ocht in tiden toecomenden gestentichlic en bleve noch bliven en woude dien of die sal men achten, houden ende over hem correctie doen sonder verdrach als voir van den ghenen gescreven is die partiescap ende twescheidicheit gemaect hadde of gepijnt te maken.	Item, selen alle richters ende wethouders der stede ende vryheiden ons lants van Brabant ten tide als sij aengeset selen sijn elc van hen openbaer in sijnen eede sweren alle dinhout van desen brieve te houden ende te helpen houden vaste ende gestentich sonder eenich verbreken alle argelist, subtijlheit, nuwe bande, so behendicheit hierin uutgescheiden.

Hierboven treft men artikelen met een interessante inhoud. De sancties worden besproken voor het geval dat men het Nieuw Regiment niet bezegelt of zich er niet aan houdt. In principe is artikel 27 een aanvulling op artikel 26: er gelden ook sancties op het niet bezweren van de charter.

Over het laatste artikel van het Nieuw Regiment kunnen wij ook kort en bondig zijn, aangezien het artikel de charter afsluit. De edelen en steden geven kennis van de inhoud en tonen dat aan door de akte te bezegelen of te bezweren.

Uit de bovenstaande analyse kunnen wij stellig concluderen dat het Nieuw Regiment niet op een Blijde Inkomst lijkt. Het kan daarom niet zo zijn dat de bovenstaande artikelen geclassificeerd worden als de Blijde Inkomst van Jan IV van Brabant. Het overgrote deel van de artikelen grijpen terug op de gebeurtenissen die plaatsvonden uit de crisisjaren, waardoor toch de indruk wordt gewekt dat Jan IV vrede moet sluiten met de Staten van Brabant. Dat niet alleen, de hertog levert een belangrijke mate van zelfstandigheid in, terwijl onder andere zijn raad meer bevoegdheden krijgt. Terwijl een Blijde Inkomst is bedoeld om de hertog te laten bezweren dat hij een goede vorst zal zijn en de privileges van de steden erkent, wordt hier duidelijk dat het Nieuw Regiment gedane zaken recht probeert te zetten. Ook worden er maatregelen getroffen om herhaling te voorkomen.

Tot op heden hebben wij getracht het Nieuw Regiment van 1422 te evalueren. De aanleidingen om het charter in leven te roepen zijn besproken en met zekerheid hebben wij kunnen stellen dat de akte geen Blijde Inkomst is – de constitutionele verschillen tussen de twee documenten zijn immens. Onze evaluatie brengt ons nu naar de volgende stap, namelijk de datering van het Nieuw Regiment.

Het Nieuw Regiment is op 12 mei 1422 door hertog Jan IV bekrachtigd. Deze datum is zeer opmerkelijk en wel om het volgende: Jan was al sinds 4 mei 1421 hersteld in zijn functie als hertog van Brabant. Daarnaast hebben twee vooraanstaande Brabantse steden geweigerd de akte te bezegelen. Dit roept dus de volgende vraag op: omwille van welke redenen is het Nieuw Regiment in 1422 bekrachtigd?

We beginnen met de bezegeling van het Nieuw Regiment. Hier zijn al aanwijzingen te vinden voor de vertraagde bekrachtiging van het charter. Naast het zegel van Jan IV hangen ook de zegels van bijna alle Brabantse steden eraan. Het woord ‘bijna’ geeft al aan dat niet iedere stad het document heeft bezegeld. Dat klopt, want de zegels van Brussel en 's-Hertogenbosch ontbreken. Zij zijn dus niet akkoord gegaan met het Nieuw Regiment.⁴³

Uiteraard proberen wij te achter halen waarom deze twee steden hebben verzuimd hun zegel aan het document te hangen. Wat Brussel betreft, heeft de politieke onrust binnen de stad wellicht ervoor gezorgd dat zij niet akkoord gingen met het Nieuw Regiment. De stad stond centraal in de crisis die veroorzaakt werd door Jan IV. De spanningen die meespeelden tijdens het conflict, zijn uitgebreid bestudeerd door de heer Favresse.⁴⁴ Volgens hem botsten twee invloedrijke groepen met elkaar in de Brusselse stadspolitiek: de ambachten en patriciërs. De patriciërs en de adel stonden op heel andere voet dan de ambachten, uiteraard veroorzaakt door hun verschillende belangen. Pas in 1424 zou de rust weer terugkeren in Brussel, wat dus een reden is om aan te nemen dat deze spanningen waarschijnlijk invloed hadden op de manier waarop de stad met het Nieuw Regiment omging. Volgens Van Uytven kende Brussel het systeem van een plutocratie, waarin de rijksten de gang van zaken bepaalden. Dit systeem kwam onder druk te staan nu de ambachten qua invloed terrein wisten te winnen. Een andere ontwikkeling die bijdroeg aan het spanningsveld tijdens de crisisjaren, was die van de ‘honderdmannen’. Iedere wijk binnen de stad had een eigen wijkorganisatie, een militie in dit geval. Hoewel hun politieke rol in theorie zeer beperkt was, bleken deze honderdmannen zich in de praktijk op te stellen als leiders van de bevolking. Hierdoor konden

---

⁴³ Stein, *Politiek en historiografie*, 217.

⁴⁴ Favresse, *L'avènement*.

de wijkorganisaties zich tegen de patriciërs en de ambachten verzetten.⁴⁵ Kortom, tijdens de crisisjaren ontstond er een machtsdriehoek die steeds meer onder spanning kwam te staan. Het was niet zozeer de vraag of deze verhoudingen tot een explosieve situatie zouden leiden, maar wanneer.

Het moment waarop Jan IV besloot Brussel binnen te vallen met buitenlandse soldaten, zoals dat in het eerste hoofdstuk is besproken, was de directe aanleiding om deze explosieve situatie tot een uitbarsting te laten komen. Opmerkelijk genoeg begon de Brusselse Opstand door de ambachten, die in rep en roer waren toen de hertog de stad binnenviel. Onder hun leiding verzette het volk zich tegen de hertog. De actie van de ambachtslieden werd echter al gauw gedempt door Jans broer, Filips van Sint-Pol, die op dat moment nog ruwaard was van het Brabantse hertogdom. Op 11 februari 1421 werd een statuut door hem uitgevaardigd waarmee de ambachten politieke invloed verwierven. Volgens Robert Stein is er geen reden om aan te nemen dat de twee gebeurtenissen niet verbonden zijn met elkaar.⁴⁶

De onrust in Brussel veroorzaakt door de talloze tegenstellingen tussen de verschillende groeperingen zal ongetwijfeld zijn invloed hebben gehad op de manier waarop de stad omging met het Nieuw Regiment. Het is aannemelijk dat deze onrust een van de redenen was waarom het charter pas zo laat werd uitgevaardigd. De politiek kwetsbare situatie in Brussel zal de stadsraad zich er waarschijnlijk van hebben weerhouden om zich met hogere politiek bezig te houden.

Behalve dat de stadsraad zich in een precaire situatie bevond, is het mogelijk dat deze situatie er voor zorgde dat het Nieuw Regiment in zijn uiteindelijke vorm artikelen bevatte die Brussel graag anders had gezien. Er is een vroege editie van het Nieuw Regiment⁴⁷, maar dat leert ons alleen dat men in de definitieve versie van de akte enkele artikelen heeft samengevoegd. Bij artikel 23 van het Nieuw Regiment en artikel 24 de vroege editie zien we echter wel een klein verschil wat de inhoud betreft:

---

⁴⁵ Favresse, *L'avenement*, 233, 261-269, 300; R. van Uytven, 'Plutokratie in de "oude democratieën der Nederlanden"'. Cijfers en beschouwingen omtrent de korporatieve organisatie en de sociale structuur der gemeenten in de late Middeleeuwen', *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse maatschappij voor taal- en letterkunde en geschiedenis* (1962) 373-409.

⁴⁶ Stein, *Politiek en historiografie*, 215-216. Zie ook: BY 11811-11815.

⁴⁷ ARAB RK 10 f. 158r.-163v.

Vroege editie Nieuw Regiment: artikel XXIV	Nieuw Regiment 1422: artikel XXIII
Item hebben wij geloeft ende geloven dat wij nymanne onthouden en selen in eenigen toecomenden tiden, in onse regiment of dyenste noch oec in onser stede ocht lande van Brabants regiment of dyenste stellen van den ghenen die in onsen dyenst ende regiment waeren sijnt dat wij togen tot Sente Martensdyke bij onsen oem van Beyeren om onse lande van Hollant van Zeelant ende van Vrieslant te versetten ende die dair in schout hadden.	Item hebben wij geloeft ende geloven dat wij niemanden onthouden en selen inne geen en toecomenden tiden, in onse regiment of dienste noch oec in onser stede oft lande van Brabants regiment oft dienste ware sijnt dat wij togen tot Sinte Martensdyke bij onsen oem van Beyeren om onse lande van Hollant van Zeelant ende van Vrieslant te versetten ende die dair in schout hadden.

Het verschil tussen beide artikelen is, zoals gezegd, klein. De zin ‘[...]lande van Brabants regiment of dyenste stellen van den ghenen die in onsen dyenst ende regiment waeren sijnt dat wij togen tot Sente Martensdyke[...]’ is in het Nieuw Regiment uiteindelijk omgevormd tot ‘[...]lande van Brabants regiment oft dienste ware sijnt dat wij togen tot Sinte Martensdyke[...]’. We kunnen hier niet spreken van een spraakmakend verschil. Tot slot kan er worden vastgesteld dat deze vroege editie niets te maken had met onenigheid over het Nieuw Regiment.

Wellicht dat de vraag omgekeerd moet worden: wat bracht het Nieuw Regiment de stad Brussel? In totaal zijn er zeven artikelen die direct te maken hebben met de stad Brussel:

Artikelnummer Nieuw Regiment	Inhoud
Artikel III	Bijtijdse vernieuwing wetgeving
Artikel V	Belofte geen vervreemding bezittingen
Artikel VI	Teruggave vervreemde bezittingen
Artikel VII	Belofte geen inval door soldaten

Artikel IX	‘Stedelijke’ functies uitgevoerd door Brabanders
Artikel X	Vertoning nieuwe drossaard in stad
Artikel XXV	Sancties geen bezegling Nieuw Regiment
Artikel XXVI	Sancties geen bezwering Nieuw Regiment

Deze tabel leert ons dat Brussel als compensatie voor de opstand veroorzaakt door Jan IV, voornamelijk beloftes heeft gekregen. Er is echter niets concreets aan de stad uitgereikt dat op een handreiking moet lijken. Daarbij komt dat men zelfs wordt gewaarschuwd voor het niet bezegelen van het Nieuw Regiment. Het is dus de vraag of Brussel hier wel genoeg mee nam of niet.

Alle feiten bij elkaar genomen, zal de volgende schets van de situatie duidelijkheid geven over de afwijzing van Brussel: de stad verkeerde in politieke strijd. De ambachten stredden tegen de patriciërs en de huurmannen kwamen op voor het gewone volk. Gezien deze politieke instabiliteit, is het aanemelijk dat er geen eensgezindheid heerste in de stadsraad. Dat kon wellicht ook niet anders wegens de politieke ‘stemmen’ die inspraak eisten. Daarbij komt dat de Brusselse inwoners zich hoogstwaarschijnlijk verraden voelden door de daden van Jan IV. Hoewel de stadsraden enigszins meer zeggenschap kregen op hertogelijk niveau, zat Jan door het Nieuw Regiment vooral vast in de greep van de hertogelijke raad. Brussel kreeg verder alleen enkele beloftes als vergoeding voor de opstand. De stemming in de stad zal ongetwijfeld negatief zijn geweest ten opzichte van Jan IV. Het vertrouwen in zijn regime was verloren en in de stad was een nieuw politiek regime zich aan het ontvouwen. Deze ‘nieuwe’ politiek zou zeer zeker geen risico willen hebben lopen om terug te keren naar de oude politiek van Jan IV. De beloftes in het Nieuw Regiment lijken daarom de stad te kort hebben gedaan en men niet voldoende hebben overtuigd.

Niet alleen Brussel, maar ook 's-Hertogenbosch weigerde het Nieuw Regiment te bezegelen. Ook in deze stad heerste ook politieke onrust en werd de bezegeling volgens de Brabantsche Yeesten geweigerd door de gemeente. Deze weigering is de Brabantse kroniekschrijver, Emond de Dynter, bijna duur komen te staan. Toen De Dynter de stad bezocht om een bezegeling van het charter af te wenden, dreigde de bevolking hem en de oorkonde in de Dieze te gooien.⁴⁸ Deze anekdote leert ons dat de politieke verhoudingen op zeer gespannen

⁴⁸ E. de Dynter, ‘Mutatio antiqui et ordinatio novi regiminis’ in: P.F.X. de Ram (eds.), *Chronica nobilissimorum ducum Lothringae et Brabantiae ac regum Francorum* (3 dln, Brussel 1854-1860) 79.

voet stonden.

In 's-Hertogenbosch heerste dezelfde spanningen tussen patriciërs en ambachtslieden als in Brussel. Wij leren van Van den Heuvel dat ambachten in deze periode in de stad in beperkte mate geprofessionaliseerd werden. Hier kwamen geen problemen uit voort, dus kan er met zekerheid gesteld worden dat de politieke onvrede niet uit de werkwijze van ambachten zelf voortvloeide. In 1419 heeft Jan IV een concessie gedaan aan de ambachtsgilden om een statuut van zijn vader Antoon nietig te verklaren. Hierdoor bekoelde de relatie tussen Jan IV en de Bossche patriciërs ernstig. Er bleek echter meer aan de hand te zijn: de patriciërs van 's-Hertogenbosch leefden in onderlinge strijd. Met behulp van het patriciaat uit Antwerpen, Brussel en Leuven kwam er eind aan deze toestand. Opvallend genoeg werd Jan IV helemaal niet geraadpleegd om te bemiddelen in dit conflict. Dit zou onder andere zijn gekomen door zijn onbekwaamheid als hertog en zijn denigrerende houding ten opzichte van zijn vrouw, Jacoba van Beieren. Van den Heuvel noemt naast deze feiten nog een ander belangrijk element: de dekens, die verkozen werden door de bovenste laag van de ambachten, vormden in de gemeente een anti-patricische element. Dus toen het Nieuw Regiment volgens de Brabantsche Yeesten verworpen werd, speelden ook de ambachten hierin een rol.⁴⁹

Wat kunnen wij vaststellen over de redenen waarom het Nieuw Regiment werd uitgesteld tot 1422 en waarom Brussel en 's-Hertogenbosch het charter niet bezegelden? Wij hebben gezien dat er voornamelijk in Brussel vanaf 1419 aaneengesloten politieke conflicten voorkwamen. Een nieuw politiek systeem was zich daar aan het ontwikkelen en stond ver af van de politiek van Jan IV. Daarnaast kreeg de stad weinig compensatie en is het zeer waarschijnlijk dat men geen vertrouwen meer had in de hertog. De situatie in 's-Hertogenbosch leert ons meer hierover. De opstand in Brussel en de anekdote van De Dynter geeft vooral het beeld weer van een woedende bevolking. Men is boos, er is onrecht gedaan door degene die had beloofd hen hier tegen te beschermen: de hertog. Het Nieuw Regiment heeft het karakter van een verzoeningsverdrag, waarin Jan IV essentiële delen van zijn macht afstaat en toch moest de bevolking er niets van weten, waardoor de stadsraden er uiteindelijk ook niet mee akkoord gingen. Dat de reden van afwijzing wellicht te maken had met onvrede over het aanblijven van Jan IV als hertog van Brabant, valt zeker wat voor te zeggen. Er zijn hier echter geen harde bewijzen voor, waardoor het niet met zekerheid gesteld kan worden. Desondanks lijken

---

⁴⁹ BY 13780; N.H.L. van den Heuvel, *De ambachtsgilden van 's-Hertogenbosch voor 1629* ('s-Hertogenbosch 1946) 19, 89, 112, 303.

niet alleen hedendaagse historici de zwakke persoon van Jan IV te erkennen, zijn tijdgenoten lijken daar ook voldoende zicht op te hebben gehad.

Hoofdstuk 3: Filips de Goede vs. de Staten van Brabant

Een charter is pas succesvol als de inhoud daarvan zijn werking vindt in de praktijk. Uiteraard geldt deze conditie ook voor het Nieuw Regiment van 1422 dat wij tot dusver uitgebreid hebben geanalyseerd. De praktische uitwerking van het charter dient dus te worden onderzocht, aan de hand van de vraag: is het Nieuw Regiment een uiting van volkswil of dient het als een Bourgondisch machtsinstrument? Daarnaast zou het ook van groot nut zijn om te zien of het charter na de dood van Jan IV invloed heeft gehad op zijn broer en opvolger, Filips van Sint Pol.

Robert Stein schetst in zijn proefschrift een beeld van een hertog zonder bewegingsvrijheid – een marionet als het ware. Duidelijk is dat iemand anders dan de hertog zelf de touwtjes in handen had. Zeer waarschijnlijk waren dit Bourgondische handen. Toen de crisis van 1419 tot 1421 zijn hoogtij kende, zag de Bourgondische hertog, Filips de Goede, zich genoodzaakt om zijn macht in Brabant te verstevigen. Dit leidde tot een Brabantse hertog die zijn zelfstandigheid verloor. Geen enkele beslissing kon door hem worden genomen zonder toestemming van een (groot) deel van zijn hertogelijke raad. Deze situatie is van kracht geworden door de bepalingen die in het Nieuw Regiment zijn opgenomen.⁵⁰

Het is geen vreemde aannahme dat het Nieuw Regiment wellicht voornamelijk de doeleinden van Filips de Goede diende. Zoals al in het vorige hoofdstuk is besproken, kan dit wellicht een van de redenen zijn waarom Brussel en 's-Hertogenbosch het charter weigerde te bezegelen. Het is mogelijk dat de plutocratieën van deze steden met lede ogen moesten toekijken hoe de Bourgondische hertog zijn invloed wist te vergroten in de hertogelijke raad. Ook werd de band tussen Bourgondië en de Staten van Brabant versterkt door de uitbreiding en versteviging van hun macht in het Brabantse bestuur. Het Nieuw Regiment is door Stein omschreven als de bezegeling van de samenwerking tussen de Staten en raadsheren, die volledig beheerst werd door Filips.⁵¹

Desondanks rest ons de vraag wat de werking was van het Nieuw Regiment in de praktijk. Jan IV bleef tot aan zijn dood in 1427 in zijn functie als hertog – zoals het charter bepaalde, werden alle belangrijkste beslissingen genomen in samenspraak met zijn raad en de Staten namen hun taken waar zoals omschreven in de akte. Hoezeer de Brabantse politiek nu 'pro-Bourgondisch' was geworden, er kan niet ontkent worden dat de Staten van Brabant wederom hun macht hadden uitvergroten en nu tot een waar hoogtepunt. Nooit eerder hadden

---

⁵⁰ Stein, *Politiek en historiografie*, 198.

⁵¹ Ibidem.

de Staten zoveel macht over de zittende hertog verworven. Wat dat betreft was het Nieuw Regiment een succes – de macht van de hertog was nu beperkt tot in het uiterste.

In hoeverre is het Nieuw Regiment wel een uiting van ‘volkswil’? Op dit punt moeten we terug naar de eerder genoemde top-down en bottom-up processen. Als het charter een volledige uiting zou zijn geweest van volkswil, dan zou het Nieuw Regiment tot stand zijn gekomen door middel van een bottom-up proces. Dat is echter niet helemaal het geval. Gezien de rol van Filips de Goede en de weigering van Brussel en ’s-Hertogenbosch (zie voorgaande hoofdstuk), kunnen we stellen dat er ook sprake is van top-down elementen. De vraag is echter in welke mate Filips zijn macht wist uit te vergroten. Zo zou hij veel invloed hebben gehad op de (nieuwe) hertogelijke raad van Jan IV. Om het antwoord te kunnen achterhalen, is het essentieel om te achterhalen welke lieden een zetel hadden in Jans raad en in hoeverre zij loyaal zouden zijn aan Filips.

De hertogelijke raad werd voornamelijk gevuld door oude bekenden. Lieden zoals Engelbrecht van Nassau, Jan van Schoonvorst, Jan van Rotselaar, Jan, heer van Wittem, Willem van Saijn, Hendrik van de Lek, Jan van Wezemaal, Jan van Diest, Arnold van Kraainem, Thomas van Diest en Jan van Glimes keerden weer terug in hun hoedanigheid als raadslid op 4 mei 1421.⁵²

Engelbrecht van Nassau

Engelbrecht was oorspronkelijk van Duitse afkomst, maar was getrouwd met Johanna van Polanen, een Brabantse en enig kind van Jan III van Polanen. Dankzij zijn huwelijk, verkreeg hij de titel ‘Heer van Breda’. Engelbrecht was al tijdens Antoons ruwaardschap raadslid en speelde een belangrijke rol binnen Antoons raad. Pas bij aanvang van de crisisjaren werd hij uit de hertogelijke raad gezet.⁵³

Jan van Schoonvorst

De familienaam Van Schoonvorst is van oorsprong Duits. Oorspronkelijk stamt de naam af van de heerlijkheid Schönforst, gelegen bij Aken. De familie heeft zich op een gegeven moment wel in Brabant gevestigd en drong vanzelf de Brabantse geschiedenis binnen. Jans vader was zelfs drossaard van Brabant. Ook hij werd uit de raad van Jan IV gedreven.⁵⁴

Jan van Rotselaar

---

⁵² Uyttebrouck, *Le gouvernement*, 294.

⁵³ Ibidem, 715-716; Uyttebrouck, 'Les origines', 1168.

⁵⁴ Ibidem, 733.

Jan kwam uit een familie van raadsleden. Zijn vader was raadslid geweest van hertogin Johanna en ook drossaard van Brabant. De laatstgenoemde functie werd geërfd door zijn zoon. Hoewel Jan pas prominent in beeld kwam toen Jan IV al hertog was, was hij een enkele keer aanwezig geweest bij de ondertekening van een akte door Antoon.⁵⁵

Jan, heer van Wittem

De familie van Jan was zelfs verwant aan hertogin Johanna dankzij een bastaardoom van haar. Ook hier geldt dat de familie een traditie van raadsleden kende. Jan was raadslid gedurende de regering van Antoon, maar verdween van het toneel in juli 1414. Hij werd opnieuw raadslid toen Jan IV weer tot hertog van Brabant werd genoemd.

Willem van Saijn

Uyttebroucks onderzoek leert ons dat Willem een familielid was van hertogin Johanna, Verkooren stelt zelfs dat hij een neef was van Johanna. Hij stamde af van Hendrik het Kind, ook bekend als Hendrik I van Hessen. Hendrik was een kind van Hendrik II van Brabant en zijn tweede vrouw, Sofia van Thüringen. Een van zijn dochters, Elisabeth, trouwde met graaf Johan I van Saijn, de voorouders van Willem van Saijn. Willems broer was graaf van Saijn, een graafschap gelegen binnen het Heilige Roomse Rijk.⁵⁶ Vanaf 1391 was hij adviseur van hertogin Johanna en vervolgens ook van Antoon en Jan IV.⁵⁷

Hendrik van de Lek

Hendrik was tussen 1403 en 1404 drossaard van Brabant en dus in dienst van Johanna. Hij was echter al sinds 1386 politiek actief in Brabant en zijn naam is wel eens voorgevallen tijdens de regering van Antoon. In 1418 verdween hij van het politieke toneel om vervolgens in 1421 weer terug te keren.⁵⁸

Jan van Wezemaal

Jan was van 2 februari tot 11 september drossaard van Brabant. Hij was medeondertekenaar van 33 aktes tussen 1417 en 1420, maar hij trad pas daadwerkelijk tot de hertogelijke raad toe in 1421. Gedurende de crisisjaren was hij actief bij de oppositie van Jan IV. Nadat de raad van

⁵⁵ Uyttebrouck, *Le gouvernement*, 725-726.

⁵⁶ Uyttebrouck, 'Les origines', 1172.

⁵⁷ Uyttebrouck, *Le gouvernement*, 731-732; A. Verkooren, *Inventaire des chartes et cartulaires des duchés de Brabant et de Limbourg et de pays d'Outre-Meuse*. Troisième partie, Tome I (Brussel 1966) 269-270.

⁵⁸ Uyttebrouck, *Le gouvernement*, 706-707.

de ruwaard, Filips van Sint-Pol, was ontbonden, werd hij door de Staten aangewezen als medeondertekenaar van alle komende aktes van Jan IV.⁵⁹

Jan van Diest

Er is niet veel bekend van Jan van Diest, behalve dat hij een actieve raadslid was in 1420 en 1421. Hij volgde zijn vader, Thomas van Diest, op als raadslid. Zijn achtergrond, tot zover bekend, is Brabants en er is geen indicatie dat hij banden had met de Bourgondische landen al dan niet Filips de Goede.⁶⁰

Arnold van Kraainem

Hoewel Arnolds vader politiek actief was in Brabant tijdens de regering van Johanna en Wenceslas, begon Arnold zelf aan zijn politieke carrière in dienst van Filips de Stoute. Tussen 1408 en 1415 was hij actief in de raad van Antoon. Hij was tot februari 1420 tevens raadslid van Jan IV. Hij steunde openlijk de Staten in hun strijd met Jan en keerde in 1421 weer terug in de raad.⁶¹

Thomas van Diest

Thomas was zowel voor Johanna als Antoon politiek actief. Tot 1420 zetelde hij ook in de hertogelijke raad van Jan IV, maar in datzelfde jaar koos hij partij voor de Staten. Ook hij nam weer plaats in de raad toen de crisisjaren eenmaal voorbij waren. Net zoals wij bij zijn zoon, Jan, hadden vastgesteld, heeft Thomas een Brabantse achtergrond.⁶²

Jan van Glimes

Jan was tevens heer van Bergen op Zoom en leek, net zoals vele andere raadsleden, geen banden te hebben met de Bourgondiërs. Jan werd in mei 1419 opgenomen in de raad, maar besloot een jaar later ook de Staten te steunen. Nadat Jan IV weer in zijn hertogelijke functie was hersteld, keerde Jan weer terug als raadslid. In de jaren die volgden zou hij zeer actief zijn.⁶³

We kunnen deze raadsliden in het volgende tabel rangschikken:

---

⁵⁹ Uyttebrouck, *Le gouvernement*, 745.

⁶⁰ Ibidem, 682

⁶¹ Ibidem, 677-678

⁶² Ibidem, 683.

⁶³ Ibidem, 691.

Naam	Raadslid Johanna	Raadslid Antoon	Raadslid Jan pre-crisis	Overige informatie
Engelbrecht van Nassau		√	√	
Jan van Schoonvorst		√	√	Zijn vader was drossaard van Brabant.
Jan van Rotselaar			√	Zijn vader was raadslid van hertogin Johanna.
Jan, heer van Wittem		√	√	
Willem van Saijn	√	√	√	
Hendrik van de Lek	√			Hij was meerdere malen ‘mede- ondertekenaar’ van documenten bij Antoon en Jan IV.
Jan van Wezemaal			√	Zijn vader was raadslid van hertogin Johanna. ⁶⁴
Jan van Diest			√	
Arnold van Kraainem		√	√	
Thomas van Diest	√	√	√	
Jan van Glimes				Hij was raadslid van

⁶⁴ Uyttebrouck, *Le gouvernement*, 744-745.

				Jan IV tijdens de crisis, maar koos ervoor om de Staten te steunen. ⁶⁵

Vanaf eind 1421 tot aan de bekrachtiging van het Nieuw Regiment, verwelkomde de hertogelijke raad twee nieuwe leden: Corneille Proper en Wouter van der Noot.⁶⁶ Het is interessant om te achterhalen wat hun achtergronden zijn, om zo nader te kunnen bepalen of zij beïnvloed werden door Filips de Goede of niet.

Corneille Proper

Over Corneille is niet veel bekend, behalve dat hij een geestelijke was en dat hij actief was bij kerken binnen de grenzen van het hertogdom Brabant. Het lijkt er daarom op dat hij wel van Brabantse afkomst was. Niets wijst erop dat hij banden had met Filips de Goede.⁶⁷

Wouter van der Noot

Wouter was vanaf augustus 1407 ook al raadslid van hertog Antoon. Vanaf 1414 verdween hij uit beeld, maar voordat hij weer plaatsnam in de raad van Jan IV, was hij lid van de Staten van Brabant tussen 1420 en 1421.⁶⁸ Men zou eerder denken dat hij de Brabantse belangen voor ogen zou hebben gehad en niet die van Filips de Goede.

Had Filips inderdaad meer invloed verworven over de hertogelijke raad? De raadsliden zullen wellicht dankbaar zijn geweest voor hun terugkeer, maar het gaat te ver om te stellen dat de raad volledig beïnvloed werd door de Bourgondische hertog. Gezien de achtergronden en het verleden van de raadsleden, is het aannemelijk dat zij de belangen van het hertogdom voornamelijk in gedachten hadden. Dat Filips op deze wijze ook een marionet van de Staten zou hebben gemaakt lijkt om die reden zeer onwaarschijnlijk.

Toch is het Nieuw Regiment het resultaat van zowel top-down als bottom-up processen. Ook al zou Filips' invloed op de raad beperkt zijn geweest, de raad acteerde in naam van de hertog. Een beslissing dat uit de hertogelijke hoek was genomen hield automatisch een top-down proces in. In de bijzondere situatie die nu tot stand was gekomen,

⁶⁵ Uyttebrouck, *Le gouvernement*, 691.

⁶⁶ Ibidem, 295.

⁶⁷ Ibidem, 723; Uyttebrouck, 'Les origines', 1168-1169.

⁶⁸ Ibidem, 718.

is het echter waarschijnlijk dat de top-down en bottom-up elementen nauw met elkaar verworven waren. De hertogelijke raad en de Staten van Brabant streefden hetzelfde doel na: vrede en herstel in het hertogdom.

Eerder onderzoek heeft desondanks de bovenste conclusie uitgewezen dat Filips de Goede in een positief daglicht stond. Zolang hij de voorkeur van de Staten genoot, was er niets aan de hand, maar zodra dit zou veranderen zou Filips' hoop op een Bourgondische inlijving van Brabant vervlogen zijn.⁶⁹ Daarbij komt dat de Staten door het Nieuw Regiment verheven werden in hun positie als machtigste politieke orgaan van Brabant. Deze laatstgenoemde ontwikkeling lijkt wel een uiting te zijn van volkswil: duidelijk is dat niemand terug wilde keren naar de crisis van 1419 tot 1421 en daar moesten maatregelen tegen genomen worden. Wie kan dan beter verheven worden in zijn macht dan de Staten van Brabant, de representatieve standenvertegenwoordiging van het hertogdom? Wij kunnen er vanuit gaan dat men immers liever leeft in een land met een stabiele regeringsvorm dan in een anarchie. Inmiddels had het volk van Brabant gezien wat er gebeurt als er anarchie is. Dit mocht niet nogmaals plaatsvinden. Dan 'maar' een samenwerking aangaan met Bourgondië, als het tot een vreedzame situatie zou leiden waarin er geregeerd kon worden, had men dat er zeer waarschijnlijk voor over. We kunnen om die reden stellen dat er zeker ook sprake is van 'bottom-up' elementen in dit proces. Het Nieuw Regiment bracht beide partijen hetgeen waar ze naar opzoek waren: voor Filips meer invloed in Brabant en voor het volk/de Staten kwam er een eind aan de anarchie in het land. De invloed van Bourgondië bij het opstellen van het Nieuw Regiment lijkt beperkt te zijn geweest. De raadslieden van Jan IV waren zeer waarschijnlijk loyaal aan de Brabantse belangen.

Het charter betekende echter nog veel meer voor de Staten. De oorkonde is in die zin uniek, dat het de Staten de legitieme autoriteit, zoals beschreven door Max Weber, gebracht. Er wordt immers op papier gezet hoe de Staten hun macht kunnen uitoefenen, dit geldt overigens ook voor de stadsraden. Het Nieuw Regiment illustreert een politiek samenspel en niet een politiek testament. Hoewel een Blijde Inkomst ook kenmerken heeft van een samenspel, is het voornamelijk een testament, overgedragen van de oude hertog op de nieuwe hertog waarin opnieuw vrijwel dezelfde beloftes gemaakt worden. Deze bijzondere combinatie maakt het hertogdom Brabant waardig om toe te voegen aan de rij van middeleeuwse constituties.

---

⁶⁹ Stein, *Politiek en historiografie*, 199.

Interessant voor dit onderzoek is om na te gaan of het Nieuw Regiment ook een praktische uitwerking had na de dood van Jan IV in 1427. Jan werd opgevolgd door zijn broer, Filips van Sint-Pol. In tegenstelling tot Jan, moest Filips wel een Blijde Inkomst afleggen.⁷⁰ Het is dus de vraag of elementen van het Nieuw Regiment terugkeren in de Blijde Inkomst van 1427.

Het zeventiende artikel van het Nieuw Regiment speelt een belangrijke rol in de Blijde Inkomst van Filips. Het artikel dwong schepenen een eed af te leggen waarin zij plechtig beloofden geen geld te hadden geboden om verkozen te worden. Dit artikel komt woord voor woord terug in artikel 45 in de Blijde Inkomst van 1427.⁷¹ Hieruit blijkt hoeveel waarde men hechtte aan de eerlijkheid rondom het benoemingsproces van deze lieden. Dus ook gedurende de regering van Filips was het zaak om corruptie nog altijd tegen te gaan. Niet alleen corruptie rondom de benoemingen van schepenen werd hierdoor tegengegaan, volgens Jacoba van Leeuwen had dit artikel ook een tweede effect: de toekenning van lagere ambten, dat door de schepenen moest geschieden, werd ook gered van corruptie. Het was in dit geval tevens verboden om functies te verkopen. Een derde voordeel dat hierdoor tot stand kwam was het behouden van onpartijdigheid in rechtspraken. Stadsbestuurders moesten immers zweren op eerlijke wijze recht te spreken en mocht niemand beloftes doen of een speciale behandeling geven.⁷²

Moet eedzwering in deze context dan zo serieus worden genomen? Ja, dat moet zeker. Eeden waren niet alleen dwingend, zij konden juridisch gezien worden afgedwongen. Mocht men alsnog zijn eed overtreden, dan zou deze zwaar bestraft worden. Eeden vielen niet onder de categorie van reguliere beloftes, maar werden apart opgenomen in de tekst. Daarnaast moesten de benoemde bestuurders zelf de eed uitspreken en beloven niet te worden afgeleid door relaties die zij hadden met andere mensen. Denk hierbij aan vriendschappen of enig ander verwantschap. Ook moest men beloven niet te worden afgeleid door materiële zaken die wellicht aangeboden zouden worden.⁷³

Terugkerend naar de overeenkomsten tussen het Nieuw Regiment en de Blijde Inkomst van 1427, kunnen we stellen dat er naast artikel 45 weinig andere overeenkomsten

---

⁷⁰ Anselmo, *Placcaeten, ordannantien, landt-chartres*, 145-152.

⁷¹ Ibidem, 150-151. Vgl. J. van Leeuwen, 'Schepeneden in de Lage Landen. Een eerste verkenning van hun betekenis, overlevering en formulering (dertiende tot zestiende eeuw', B. van Bavel (eds.), *Jaarboek voor Middeleeuwse Geschiedenis* 6 (2003) 112-160, aldaar 136.

⁷² Van Leeuwen, 'Schepeneden', 137.

⁷³ R. Scheyhing, *Eide Amtsgewalt und Bannleihe. Eine Untersuchung zur Bannleihe im hohen und späten Mittelalter*. Forschungen zur Deutschen Rechtsgeschichte 2 (Keulen 1960) 183-185.

zijn. Hoewel de Blijde Inkomst van Filips van Sint Pol uitdrukkelijk uitgebreider is dan die van zijn voorgangers, is het niet vreemd dat het Nieuw Regiment niet als inspiratiebron heeft gefungeerd. Zoals al eerder was geconstateerd, heeft het Nieuw Regiment niet het karakter van een Blijde Inkomst, maar die van een verzoeningsverdrag. Het is daarom niet gek dat artikelen, bedoeld om een verzoening tussen partijen te bewerkstelligen, niet in een Blijde Inkomst worden opgenomen. Een dergelijk charter heeft namelijk niet het doel om partijen weer met elkaar te verenigen.

Concluderend kunnen we stellen dat het Nieuw Regiment zowel top-down als bottom-up elementen bevat. De oorkonde bevatte niet alleen een mogelijkheid tot macht voor Filips de Goede, maar diende ook de belangen van de Staten van Brabant. Filips wist zijn invloed op de hertogelijke raad te vergroten, maar was desondanks afhankelijk van de koerswijze die de Staten zouden nemen. Doordat de politieke macht van de Staten werd uitgebreid in het Nieuw Regiment, was het instituut ertoe in staat deze koerswijze te bepalen. Daarnaast was het charter het bewijs van hun legale autoriteit, een gegeven wat vaak alleen aan de moderne tijd wordt toegekend. Hiermee is de uniekheid van het Nieuw Regiment bewezen.

Conclusie

De onderzoeksvraag van dit onderzoek luidde als volgt: ‘op welke wijze heeft het Nieuw Regiment van 1422 bijgedragen aan de staatsvorming van het hertogdom Brabant in de pre-Bourgondische tijd?’ Om deze vraag te kunnen beantwoorden, zijn er eerst vier deelvragen behandeld. Allereerst werd de vraag ‘wat is de voorgeschiedenis van het Nieuw Regiment van 1422?’ gesteld. We hebben gezien hoe charters verworven zijn in de Brabantse institutionele geschiedenis. De groei van charters is hand in hand gegaan met de machtsuitbreiding van de Staten van Brabant. De Staten hebben vooral gebruik gemaakt van hun macht om de zelfstandigheid van het hertogdom te bewaren en om de belangen van Brabant te dienen. Hoewel het regime van hertog Antoon vredig verliep, stonden de zaken er heel anders voor toen zijn zoon, Jan IV, de hertogstitel aannam. Zijn huwelijk met Jacoba van Beieren verliep desastreus en hij werd onder de duim gehouden door Jacoba’s oom, Jan van Beieren, die overigens samenwerkte met Rooms-koning Sigismund. Kortom, Jan was een marionet geworden en joeg zijn eigen onderdanen steeds meer tegen zich in het harnas. Na de opstand in Brussel, traden de Staten op tegen hun hertog. Jan IV werd uit zijn functie ontheven en zijn broer, Filips van Sint Pol, werd ruwaard van Brabant. Uiteindelijk werd Jan IV in mei 1421 weer als hertog van Brabant aanvaard en een jaar later werd het Nieuw Regiment van 1422 bekrachtigd, een charter dat niet was zoals alle anderen. Waaruit bleek dat de hertog macht af stond aan de Staten en aan de stadsraden met als resultaat dat hij geen enkele beslissing meer zelfstandig kon nemen.

De tweede deelvraag, namelijk ‘is het Nieuw Regiment van 1422 een Blijde Inkomst?’ illustreerde uiteindelijk de verschillen tussen de twee charters. Het Nieuw Regiment en de Blijde Inkomst hadden slechts enkele artikelen die hetzelfde thema deelden, echter werd uit de inhoud van deze artikelen duidelijk dat dezen in heel andere context waren geschreven. De context van het Nieuw Regiment was die van een verzoening, terwijl een Blijde Inkomst een inhuldiging van een hertog als context heeft. Wij hebben dus kunnen vaststellen dat het Nieuw Regiment niet gekarakteriseerd kan worden als een Blijde Inkomst van Jan IV. Om deze conclusie nader te ondersteunen is ook gekeken in hoeverre het Nieuw Regiment de Blijde Inkomst van 1427 beïnvloedde. Deze invloed bleek minimaal te zijn.

‘Om welke redenen is het Nieuw Regiment in 1422 bekrachtigd?’ was de derde vraag waar dit onderzoek zich over boog. Twee steden, Brussel en ’s-Hertogenbosch, hadden het document niet bezegeld, wat een duidelijke aanwijzing was. De situatie bleef lang onrustig in Brussel en er ontstond een politieke driehoeksverhouding tussen de patriciërs, ambachten en

honderdmannen. Het laatste wierp zich op als een politieke leider van het gewone volk. Het is dus aannemelijk dat deze onrustige politieke situatie voor vertraging zorgde in de bekrachtiging van het Nieuw Regiment. Met de inhoud van de oorkonde zal het zeer waarschijnlijk niet mee te maken hebben gehad. Het lijkt erop dat Brussel weinig compensatie kreeg voor het geleden leed tijdens de crisisjaren. Daarbij komt dat de Brusselaren weinig vertrouwen leker te hebben in het regime van Jan IV. Vervolgens werd er naar een mogelijke onrustige situatie in 's-Hertogenbosch gezocht dat misschien tot een verklaring kon leiden. Ook in deze stad bleek er onstuimige situatie te zijn ontstaan tussen de patriciërs en ambachtsgilden. Wat echter meer zicht gaf op de situatie was een verzoeningsgesprek waarin er werd bemiddeld door het patriciaat uit Antwerpen, Brussel en Leuven. De hertog werd niet geraadpleegd, wat zeer ongewoon was. Als reden hiervoor werd gezegd dat het Jan IV ontbrak aan een krachtig persoon en zijn handelen richting zijn vrouw Jacoba wekte woedegevoelens op. Dit samen genomen met de behandeling van Emond de Dynter toen hij het Nieuw Regiment aan de stadsraad wilde overhandigen, doet ons geloven dat er vertraging ontstond door de afkeur van deze twee steden ten opzichte van hertog Jan IV.

De vierde en laatste vraag, ‘was het Nieuw Regiment een uiting van volkswil of diende het als een Bourgondisch machtsinstrument?’ is vervolgens aan bod gekomen. Het Nieuw Regiment bleek beiden te zijn. Zowel top-down als bottom-up elementen hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van deze oorkonde. Het is verzoening tussen de Brabantse hertog, de hertogelijke raad en de Staten van Brabant. De hertogelijke raad werd echter na de crisisjaren beheerst door Filips de Goede. Dit was zijn manier om meer invloed te verkrijgen in Brabant en om, hopelijk, uiteindelijk als erfgenaam van het hertogdom te worden benoemd. Desalniettemin speelden de Staten van Brabant als standenvertegenwoordiging ook een essentiële rol in dit proces. Filips was desondanks afhankelijk van hun koerswijze en die koers konden de Staten nu makkelijker dan ooit tevoren bepalen, dankzij hun nieuw verkregen macht van het Nieuw Regiment. Jan IV kon geen beslissing meer nemen zonder inspraak van derden en was dus wederom een marionet geworden. Nu hadden de Staten echter controle over zijn handelingen. Daarnaast verschaf het Nieuw Regiment hen definitief legale autoriteit, zoals beschreven door Max Weber.

Om dan antwoord te geven op de onderzoeksvraag ‘op welke wijze heeft het Nieuw Regiment van 1422 bijgedragen aan de staatsvorming van het hertogdom Brabant in de pre-Bourgondische tijd?’, kunnen wij stellen dat het Nieuw Regiment voor een waar premoderne constitutie zorgde in het hertogdom. Net zoals de Magna Carta dat in 1215 deed voor

Engeland, was er nu ook in Brabant een script waar de politieke actoren uit konden halen hoe zij zich dienden te gedragen. Het Nieuw Regiment verschaftte de Staten van Brabant legale autoriteit, een unicum voor dit tijdperk. De staatsvorming werd hierdoor tot een nieuwe hoogte gebracht, waarin kenmerken die wij vandaag de dag aan moderne constituties voorschrijven, ook hier aanwezig waren. De hertog kende op geen enkel front meer het alleenrecht, alles moest nu in overleg gebeuren en door middel van een meerderheidsstemming. Het Nieuw Regiment is dus verder gegaan dan welke Blijde Inkomst ook en legde de hertogelijke macht definitief aan banden. Jan IV kon nu onmogelijk regeren zonder inspraak van zijn onderdanen, een ongekend fenomeen in het middeleeuws tijdperk. De staatsinrichting van het hertogdom Brabant dient daarom waardig genoeg te worden geacht door historici zoals Richard Kaeuper. Niet alleen de grote landen dienen dus bestudeerd te worden, maar ook de politieke ontwikkelingen binnen de kleinere hertogdommen zijn interessant genoeg voor dergelijk onderzoek. Brabant is een uitstekend voorbeeld van het middeleeuwse constitutionalisme.

Bibliografie

Primaire bronnen

Algemeen Rijksarchief Brussel, fonds Rekenkamer 131, f. 46r-47v.

Algemeen Rijksarchief Brussel, fonds Rekenkamer 10 f. 158r.-163v.

Anselmo, A., *Placcaeten, ordannantien, landt-chartres, blyde-incomsten, privilegien, ende instructien by de Princen van dese Nederlanden, aen de ingesetenen van Brabant, Vlaenderen, ende andere Provincien, t'sedert 't jaer M.CC.XX uytgegeven, geaccordert, ende verleent...* (2 dln, Antwerpen 1648).

Anselmo, A., *Placcaeten, ordonnantien ende edicten, met eenige Interpretatien daer op gevolgt in dese Nederlanden, uyt-gegeven ende gepubliceert* Boek IV (Antwerpen 1648).

Dynter, E. de, 'Mutatio antiqui et ordinatio novi regiminis' in: P.F.X. de Ram (eds.), *Chronica nobilissimorum ducum Lotharingae et Brabantiae ac regum Francorum* (3 dln, Brussel 1854-1860) 79.

Willems, J.F., en J.-H. Bormans, *De Brabantsche Yeesten* (Brussel 1839-1843).

Secundaire literatuur

Armstrong, J.A., *Nations before Nationalism* (Chapel Hill 1982).

Avonds, P., *Brabant tijdens de regering van Hertog Jan III (1312-1356). De grote politieke krisissen*. Verhandelingen KAWLSK, Klasse der letteren 114 (Brussel 1984).

Augustyn, B., 'Staten van Brabant (14de eeuw - 1795)' in: R. van Uytven, CL. Bruneel, H. Coppens en B. Augustyn (eds.), *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Brabant en Mechelen tot 1795 I* (Brussel 2000).

Bijsterveld, A.-J., 'Ten geleide. Het Charter van Kortenberg (1312) als inspiratiebron voor stedelijke identiteit en herinneringscultuur in het oude hertogdom Brabant (veertiende-twintigste eeuw)', *Noordbrabants Historisch Jaarboek* 29 (2012) 11-15.

Blockmans, W. en W. Prevenier, *In de ban van Bourgondië* (Houten 1988).

Blockmans, W. en W. Prevenier, *De Bourgondiërs. De Nederlanden op weg naar eenheid 1384-1530* (Amsterdam 2000).

Boffa, S., *Warfare in medieval Brabant, 1356-1406* (Rochester 2004).

Bragt, R. van, *De Blijde Inkomst van de hertogen van Brabant Johanna en Wenceslas*. Standen en Landen XIII (Leuven 1956).

Burns, J.H., *The Cambridge History of Medieval Political Thought c.350-c.1450* (Cambridge 1995).

Caenegem, R.C. van, *An Historical Introduction to Western Constitutional Law* (Cambridge 1996).

- Campbell, J., 'The Anglo-Saxon Origins of English Constitutionalism' in: R. Kaeuper (eds.), *Law, Governance, and Justice. New Views on Medieval Constitutionalism* (Leiden/Boston 2013) 15-26.
- Favresse, F., *L'avènement du Régime démocratique à Bruxelles pendant le moyen-âge 1306-1423* (Brussel 1932).
- Gorissen, P., 'Een buitengewone bede in Brabant onder Hertog Hendrik III (1253)', *Revue belge de philologie et d'histoire* 28.2 (1950) 522-532.
- Gorissen, P., *Het parlement en de raad van Kortenberg. Standen en Landen XI* (Leuven 1956).
- Heuvel, N.H.L. van den, *De ambachtsgilden van 's-Hertogenbosch voor 1629* ('s-Hertogenbosch 1946).
- Hyams, P., 'Orality and Literacy in the Age of the Angevin Law Reforms' in: R. Kaeuper (eds.), *Law, Governance, and Justice. New Views on Medieval Constitutionalism* (Leiden/Boston 2013) 27-72.
- Isenmann, E., *Die Deutsche Stadt im Mittelalter 1150-1550* (Keulen 2014).
- Janse, A., *Een pion voor een dame. Jacoba van Beieren (1401-1436)* (Amsterdam 2009).
- Jansma, T.S., *Raad en rekenkamer in Holland en Zeeland tijdens hertog Philips van Bourgondië*. Bijdragen van het instituut voor middeleeuwse geschiedenis der rijksuniversiteit te Utrecht (Utrecht 1932).
- Kaeuper, R., 'Debating Law, Justice and Constitutionalism' in: R. Kaeuper (eds.), *Law, Governance, and Justice. New Views on Medieval Constitutionalism* (Leiden/Boston 2013) 1-14.
- K.-F. Krieger, *Die Lehnshoheit der deutschen Könige im Spätmittelalter (ca. 1200-1437)*. Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsheschichte Neue Folge 23 (Aalen 1979).
- Kuskowski, A.-M., 'The Development of Written Custom in England and in France: A Comparative Perspective' in: R. Kaeuper (eds.), *Law, Governance, and Justice. New Views on Medieval Constitutionalism* (Leiden/Boston 2013) 101-120.
- Laurent, H., en F. Quicke, 'La guerre de la succession du Brabant (1356-1357)', *Revue du Nord* 13.50 (1927) 81-121.
- Laurent, H., en F. Quicke, *L'accession de la Maison de Bourgogne aux duchés de Brabant et de Limbourg (1383-1407)* (Brussel 1939).
- Leupen, P., *Keizer in zijn eigen rijk. De geboorte van de nationale staat* (Amsterdam 1998).
- Leeuwen, J. van, 'Schepeneden in de Lage Landen. Een eerste verkenning van hun betekenis, overlevering en formulering (dertiende tot zestiende eeuw)', B. van Bavel (eds.), *Jaarboek voor Middeleeuwse Geschiedenis* 6 (2003) 112-160.
- Lousse, E., 'Les deux Chartres romanes brabançonnnes du 12 juillet 1314', *BCRH* XCVI (1932) 1-47.

- Lousse, E., 'La Joyeuse Entrée brabançonne du 3 janvier 1356', *Etudes suisses d'histoire générale* 10 (1952) 139-162.
- Mathieu, J., 'Statebuilding from Below – Towards a Balanced View' in: W. Blockmans, A. Holenstein & J. Mathieu (eds.), *Empowering Interactions. Political Cultures and the Emergence of the State in Europe 1300-1900* (Farnham/Burlington 2009) 305-311.
- McSweeney, Th., 'Between England and France: A Cross-Channel Legal Culture in the Late Thirteenth Century', in: R. Kaeuper (eds.), *Law, Governance, and Justice. New Views on Medieval Constitutionalism* (Leiden/Boston 2013) 73-100.
- Mommsen, W., *The Political and Social Theory of Max Weber: Collected Essays* (Chicago 1992).
- O'Neil, P., *Essentials of Comparative Politics* (New York 2010).
- Pirenne, H., *Early Democracies in the Low Countries. Urban Society and Political Conflict in the Middle Ages and the Renaissance* (New York 1963).
- Poulet, E., *Mémoire sur l'ancienne constitution brabançonne, en réponse a la question suivante: faire un exposé historique de l'ancienne constitution brabançonne connue sous le nom de Joyeuses-Entrée, en indiquer les origines et en apprécier les principes* (Brussel 1862).
- Quicke, F., 'Het Bourgondisch tijdvak XVe eeuw' in: R. van Roosbroeck, *Geschiedenis van Vlaanderen III* (Brussel 1938-1949).
- Reinhard, W., 'No Statebuilding from Below! A Critical Commentary' in: W. Blockmans, A. Holenstein & J. Mathieu (eds.), *Empowering Interactions. Political Cultures and the Emergence of the State in Europe 1300-1900* (Farnham/Burlington 2009) 299-304.
- Rokkan, S., 'Dimensions of State Formation and Nation-Building: A Possible Paradigm for Research on Variations within Europe' in: C. Tilly (eds.), *The Formation of National States in Western Europe* (1978) 562-600.
- Scheyhing, R., *Eide Amtsgewalt und Bannleihe. Eine Untersuchung zur Bannleihe im hohen und späten Mittelalter*. Forschungen zur Deutschen Rechtsgeschichte 2 (Keulen 1960).
- Smets, G., *Henri I, duc de Brabant 1190-1235* (Brussel 1908).
- Stein, R., *Politiek en historiografie. Het ontstaansmilieu van Brabantse kronieken in de eerste helft van de vijftiende eeuw*. Miscellanea Neerlandica 10 (Leuven 1994).
- Stein, R., *De Hertog en zijn Staten. De eenwording van de Bourgondische Nederlanden, ca. 1380-1480* (Hilversum 2014).
- Stengers, 'Philippe le Hardi et les États de Brabant' in: G. Despy (eds.), *Hommage au professeur Paul Bonenfant* (Brussel 1965) 383-408.
- Straeten, J. van der, *Het charter en de raad van Kortenberg*. Publicaties op het gebied der geschiedenis en der philologie III 46 (Leuven 1952).
- Tilly, C., *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1992* (Oxford 1992).

Uyttebrouck, A., 'Les origines du Conseil de Brabant: la Chambre du Conseil du duc Jean IV', *Revue belge philologie et d'histoire* 36.4 (1958) 1135-1172.

Uyttebrouck, A., *Le gouvernement du duché de Brabant au bas moyen âge (1355-1430)* Vol I. (Brussel 1975).

Uytven, R. van, 'Plutokratie in de "oude democratieën der Nederlanden". Cijfers en beschouwingen omtrent de korporatieve organisatie en de sociale structuur der gemeenten in de late Middeleeuwen', *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse maatschappij voor taal- en letterkunde en geschiedenis* (1962) 373-409.

Uytven, R. van, 'De rechtsgeldigheid van de Brabantse Blijde Inkomst van 3 januari 1356', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 82 (1969) 39-48.

Uytven, R. van, en W. Blockmans, 'Constitutions and their Application in the Netherlands during the Middle Ages', *Revue belge de philologie et d'histoire* 47.2 (1969) 399-424.

Uytven, R. van, 'Het Charter en de Raad van Kortenbergh herdacht', *Noordbrabants Historisch Jaarboek* 29 (2012) 17-27.

Waugh, S., 'Success and Failure of the Medieval Constitution in 1341' R. Kaeuper (eds.), *Law, Governance, and Justice. New Views on Medieval Constitutionalism* (Leiden/Boston 2013) 121-160.

Vaughan, R., *The dukes of Burgundy. Philip the Bold* (Woodbridge 2002).

Verkooren, A., *Inventaire des chartes et cartulaires des duchés de Brabant et de Limbourg et de pays d'Outre-Meuse*. Troisième partie, Tome I (Brussel 1966).

Bijlage I: het Nieuw Regiment van 1422

Artikel I:

In den eersten dat men enen jegeliken bynnen den voirs onsen lande vonnis ende recht doen sal onvertogen, van allen saken die te vonnisse staen ende dat de richteren van den lande hoere gerechte houden selen moeten sonder eenich middel van uutsetten bij hoeren ocsuynе, gebreke of toedoen. Behoudelic den voirg. richteren, hoeren gerechte dat sij van den heerlicheiden eens moegen uutsetten ende nyet meer ende so wie in vredeliker possessien is van eenigen goeden, dat hi dair in bliven sal totdat hij dai uut gewonnen wordt mitten rechte bi den meesten deel van den wisers of wethouders dair de goede te rechte behoeren ende dat een jegelijc onbesorcht van ons ende van partyen tot synen dage sal moegen comen ende dat behoudelic onsen bainroitsen, edelen ende steden ons lants van Brabant voirs. hoere rechten privilegien, costumen usagien ende heerbrenghen.

Artikel II:

Item geloven wij voir ons, onse oir ende nacomelingen dat wij voirtane bynnen onse voirs. lande van Brabant tallen steden ende plaetsen dair dat behoert ende gewoenlic is te geschien, kiesen, nemen ende setten selen of doen kiesen, nemen ende setten, scepenen ende wethouders die ons ende onsen voirs lande van Brabant orberlicste ende nutste sijn selen ende bynnen den selven onsen lande geboeren uut den ghenen die dair toe gecoren selen werden ende de ghene diese dair toe also kiesen selen, die selen op hoeren eet dair toe moeten kiesen ende nemen die alre orberlicste nutste, profitelicste, die sij sellen connen ende moegen, ons ende onsen gemeynen lande. Ende de ghene, hij si richtere of andere, die ons die coesen van den scependomme ende wethouderen aenbrenghen selen, dat die dat doen ende ons aenbrenghen selen, besloten, beseghelt onder de stede of der wethouderen segele, daer dat gebuert. Ende selen wij of die ghene die wij dair toe van onsen wegen gecommitteert selen hebben, terstont wi den coese scepenen kiesen, ende die weder over seynden beseghelt onder onsen seghel, of der gheenre die als voir dair toe gecommitteert selen sijn den steden van dair die coese comen sal wesen.

Artikel III:

Item gevielt, also des oft God wilt nyet sijn en sal, dat wij gebrelic waeren in enigen van onsen steden Loeven, Bruessel, Antwerpen, Bosch, Thienen of Leuwen, de wet ende scepenen te verstellen talsulken tide als dat in elke der voirs. steden gewoenlic is te geschien, so willen

wij, consenteren ende bevelen, dat dan de scepenen die afgaen selen ende sculdich sijn af te gaen van hoeren voirs scependomme, selen kiezen op hoeren eet de toecomende scepenen uut den coese die men ons overgesonden sal hebben, als voirs. steet, bynnen den selven tide dat men die in elken van den steden voirs. sculdich es te hebben, of ten langsten bynnen vijfde uren dair na, ende die selen de selve macht hebben, gelijc ocht wij oft yman van onsen wegen die gestelt of geset hadden, na gewoenten ende costumen van elken van onsen voirs steden, ende de richteren ende ambachten van elker stat die gewoonlic hebben geweest te eeden, selen van eeds wegen gehouden sijn die te eeden also men hier voirmaels geplogen heeft. Ende ocht so geviel dat de voirg. scepenen in hoeren coese hier af discordeerden ende des koesens nyet eens en worden, dat dan de goede liede van dier stat, raide gemeynlic, dair dat in gevele die de scepenen dair om notabelic op hoeren eet selen moeten doen vergaderen ende vergadert houden, den coese van den scepenen selen moeten doen mitten meesten gevolge van hen ende die selen dat toecomende jair scepenen sijn ende geedt werden gelijc dat voirscreven steet.

Artikel IV:

Voirt willen wij ende geloven dat wij in den steden dair men mit commissarise gewoonlic is van onsen wegen de wette te versetten, nyman dair toe ordineren of committeren en selen dan tween of drien van den edelen ende stammen van onsen voirscreven lande van Brabant, ende so waer enich gebreck viele in de commissarise also te seynden ten tide dat gewoonlic is geweest dat dan de scepenen van dier stat de wette souden moegen ende moeten veranderen ende vernuwen, gelijc als boven vercleert steet.

Artikel V:

Item geloven wij onsen goeden lant van Brabant voirschreven, dat wij nemmermeer te geen dagen, geenrehande lande, stede, slote, lieden, renten, domeynen, noch heerlijkheden te water noch te lande weg geven en sullen, verkoopen, versetten noch veranderen in geenre manieren, noch oock eenige Oorloge aennemen, ofte enig verbondt maecken met iemande, noch oock eenige breucken oft misdaden mogen quyt schelden, oft quyt geven in eeniger manieren, tenzij bij drie oft vier van onsen raede, ende dat daer af opene brieven gemaect sullen sijn, op dat wij weten mogen, wes wij quyt gegeven sullen hebben. Voorts geloven wij dat alle degene, die nu, ende onser naekomelingen raede, segelaer ende secretarisse sijn, sullen bij alsucke trouwe, hulde, ende eede als sij ons, oft onsen naekomelingen gedaen sullen hebben, onse drye steden, te weten Loven, Brussel ende Antwerpen geloven, ende toe seggen sullen, dat sij nimmermeer daer bij, noch overkomen, brieve schrijven, teecken, noch

segelen en sullen, daer eenige van onsen landen, steden, sloten, lieden, noch heerlijkheden, te watere noch te lande aen dese sijde oft in geen sijde der Masen liggende verset, verleent, verkocht, vervremt, beswaert, oft eenigsints bekommert oft en weg gegeven sullen worden in eeniger manieren, het en zij bij consente, ende goedt duncken der twee weerlijcker Staete ons landts van Brabandt, ende vint men dat eenig onser raedtslieden, oft secretarisse in haren raede, officie oft dienste hen misdroegen, oft misgrepen, dat men dan dien corrigeren sal, bij den edelen ende goede steden ons landts van Brabandt oft den meestendeel van hen.

Artikel VI:

Item willen wij, ende begeeren dat men de palen, lande, slote, ons landts van Brabandt, oft onser lande van Overmaeze, die onse voirvorderen, oft wij en weg gegeven oft verset hebben, weder gekrijge, ende dat men die met Brabanteren oft metten genen die in Brabant wel gegoedt zijn, wel verbrocht, besette tot onsen ende ons landts behoef, wel ende getrouwelijck te bewaren, ende dat men die palen, lande, slote noch stede in geenre manieren van onsen lande van Brabandt en laet scheyden noch meer versetten, noch beswaeren, ende dat daer af die voorsz. Borgen onser steden, te weten Loven, Brussel ende Antwerpen t'allen tijden als des te doen wesen sal ende geboren eenen eedt doen sullen die slote, lande oft steden die sij alsoo verbrocht sullen hebben, weder over te geven binnen vierthien nachten ende dat sij's van den voorschreven drie steden versocht sullen zijn tot onsen behoef ende tot ons gemeyns landt van Brabandt voorseyt.

Artikel VII:

Item hebben wij onsen steden ende landen voorsz. gegeven, geconsenteert, ende gewillekort, gevilt alsoo dat ocht Godt wilt, niet en sal, dat onse voorsz. stede oft landt ofte enig van hen in toekomende tijden overvallen, oft verlast wierden met ons selfs persoone, met vremde lieden van wapenen oft met iemand anders, dat ons landt, stede, oft stadt daer dat geboerde oft gevele, die wederstaen sullen mogen ende niet inlaeten sonder abolch, indignatie oft wederspreken van onse, maer die weiren ende uytsluyten alsoo dicke als dat gevalt.

Artikel VIII:

Item willen wij ende consenteren dat negheen van den edelen onse och hoere ambachteren, officieren of dyeneren, si sij hoge of neder, ons lants van Brabant onser edelre knapen gesinde of yman anders so wie hij waere, van nu voirtaen belasten of beswaeren selen moegen onse cloesteren, ocht godshusen ons selfs lants van Brabant mit eenigen gasterien van volke,

jagenen, haykieren oft honden, uutgenomen den selven cloesteren ende godshusen die dair op gesticht ende gefundeert sijn. Behoudelic den edelen van onsen landen huerer heerlicheit, rechte ende heercomen, ende dat men den voirs cloesteren ende godshusen hoere privilegien die hen dair af verleendt sijn ende sunderlinge privilegien die onse lieve here ende vader hertoge Anthonis saliger gedachten onsen cloesteren ende godshusen dair af verleendt heeft ende gegeven, gehouden werden in hoerre volcomenre macht.

Artikel IX:

Item willen wij ende consenteren onsen hoeftsteden ons voirs. lants, te weten Loevenen, Bruessel, Antwerpen, Bosch, Thienen, Leeuwen ende Nyvelle, dat van nu voirtaen negheen amman, scoutheit of meyer in den selven onsen hoeftsteden gestelt of geset werden sijn en selen sijn ingeboeren Brabanteren ende wael gegoedt in den selven lande.

Artikel X:

Item hebben wij geconsenteert ende gewillecoert onsen voirs lande van Brabant dat de ghone die wij totten drossetscape ons voirs. lants kiezen ende nomen selen tallen tiden also wise dair toe gecoren selen hebben ende sijn hoere brieven van hoere commissie van hoeren ambachte selen moeten presenteren ende thonen in onsen steden van Loeven ende van Bruessel, ende des selven onsen steden tot des gemeyns lants behoef van Brabant, eere sijn hen hoers ambachs van den drossetscap in eenigen manieren onderweynden selen moegen enen eet doen in den manieren hier na volgende.

Artikel XI:

Item, ick gelove ende swere dat ick 't drosset ambacht van Brabant ende mijns genedigen here van Brabant heerlicheit ende recht dair in wael ende getruwelic regeren ende verwaeren sal na mijn macht ende alle boeten ende broeken dair in vallende te voirschijn brengen, sonder ymannen dair in te verdragen ende dair af goede wittige rekeningen tallen tiden als mijn sheren genaden voirs dat begeren ende dat ic nyman bynnen den lande van Brabant handelen en sal vueren noch leyden laten noch doen handelen, vueren noch leyden buten vonnis ende recht van saken die te vonnisse behoeren noch buten den bancken ende rechten dair hij geseten is of dair hij toebehoert, sonder argelist, also moet mij God hulpen ende alle sijn heyligen.

Artikel XII:

Item so hebben wij gegeven ende geconsenteert, geven ende consenteren onsen voirs steden dat van nu voirtane altoes gestelt ende geset selen werden goede notabele manne stedehouden der meyeren ammannen ende scoutheten te sijn die ter stont ende voirtane als des noet gebuert eenen behoirliken eet openbaerlic gelijc enen meyer, amman of scoutheet doen selen ende van onser heerlicheit wegen die selve auctoriteit ende macht hebben die een volcomen meyer, amman of scoutheet heeft de scepenen te mannen die te eeden alle manieren van executien van recht te doe geschien, de geboden ende correctien bi den burgermeesteren scepenen ende raidsluden van den voirs. steden of eenich van hen overdragen ende gesloten te gebieden ende uut te roepen, ende dair bij ende aen te staen als meyer, scoutheet of amman in den naem van ons ende alle saken te doen die een volcomen meyer scoutheet of amman in den naem van ons sculdich is te doen, so wanneer onse meyer scoutheet oft amman ten tide sijnde trecht van onsen voirg. steden die execucie dair af die vorderinge van den geboden ende van anderen saken die een meyer scoutheet oft amman, gelijc sij boven gescreven staen sculdich es te doen, weygert of wederseeght te doen hem onwillich dair toe maecte, als hijs van den burgermeesteren, scepenen ende raidsluden onser stede voirs., ocht van twee van hen, versocht wesen sal, of hem van voir iegen houdt, of oec om eenigen saken wille buten onsen steden is. Ende so wanneer dese stedehouder van live ter doet coemt of van onser heerlicheit wegen afgeset wort, dat dan ter stont van der selver onser heerlicheit wegen een ander goet notabel man gestelt ende geset werden sal, die den selven eet doen sal ende de selve macht hebben, gelijc van den meyer, scoutheet ende amman ende hoere stedehouden voirs. is. Ende gevielt, des niet wesen en moet, dat in ons ocht in onse nacomelingen, hertogen ocht hertogynnen in Brabant gebreck waere enen meyer scoutheet of amman ocht hoer stedehouden in onsen voirs. steden te stellen ende te setten, ocht dat de selve stedehouden uut den voirs. steden oft anders gebrecllic waeren te doen des sij van eeds wegen in den naem van ons een execucie van rechte gelijc voirs. steet sculdich waeren te doen, dat dan de burgermeesteren, scepenen ende rait onser stede voirs. ten tide sijnde of ten minsten den twee van hen eenen van des voirs. meyers scoutheets of ammans gesworenen vurst, knapen of dyeneren dairtoe nemen selen die hen genueght ende die in alle der selver voegen ende manieren eede gelijc over meyer scoutheet amman of stedehouder die hen van onser heerlicheit wegen gegeven is, gewoenlic is te doen, welke meyers scoutheden of ammans, vurst, knape of dyenere also geeedt, de selve macht ende auctoritet hebben sal die een volcomen meyer scoutheet of amman onser steden voirs ochte sijn stedehouder heeft, in der manieren gelijc voirs. steet.

Waert oec alsoe dat des voirs. meyers scoutheets of ammans vurstere, knape of dyenere hem traech onwillich och wederspennich maect die executie van den rechte van geboden ende van anderen saken te doen, dat dan de burgermeesteren, scepenen ende rait ten tide wesende of de twe van hen dien ontlasten selen moegen van sijnen ede dien hij der voirs. officien gedaen sal hebben also dicwile alst gevalt ende enen anderen meyers, scoutheets oft ammans vursters knape of dyenere in sijn stat setten ende dien eeden die de selve macht hebben sal die sijn voirsete, die aldus afgeset sal wesen, hadde, om te doen ende te hanteren al dat ter officien van den meyerien scoutheetscape oft ammanscape behoirt, behoudelic in dien so, wanneer de voirs meyer, scoutheet oft amman weder bynnen dier stat dair hij behoirt comen sal wesen, ocht hem weder vuecht sijn officie te doen alsoe verre als hij die na den rechten ende privilegien van onsen steden voirs. mids der voirs. weygeringen of wederspennicheiden van recht te doen ocht oec andersins nyet verbuert en heeft dat dan de voirs stedehouder ende meyers-, scoutheets- of ammansvurster knap of dyener hen van der officien des voirs. meyers scoutheits of ammans als meyer, scoutheit of amman nyet meer onderweynden en sel voir aen der tijt dat in den voirs meyer, scoutheet of amman weder gebrec velt, bij sijnre absentien of anders. Ende dat des gelijcs oec de voirs. vursters-, scoutheets- of ammansknape als die voirg. stedehouder weder bynnen onsen voirs steden comen sal wesen ende hem in der absencien van den meyer scoutheet of amman vueght sijn officie te doen also verre als hij die gelijc van den meyer, scoutheit ende amman voirs., steet, nyet verboirt en heeft hem van der officien des voirs. meyers, scoutheets, ammans ende stedehouder als meyer, scoutheet ende amman nyet meer onderweynden en sal voir aen diere tijt dat in den voirg. meyer, scoutheet, amman of sijnen stedehouder, bij hoeren absencien of andersins gelijc voirs. is, gebreck gevalt ende dese vursteren-, meyers-, scoutheets- of ammansknape die bi den voirg. burgemeesteren, scepenen ende raide onser stede voirs, ocht den tween van hen genomen sal werden executie van rechte te doen als voirs. is, sal openberlic ten heyligen sweren altoes in onsen steden dair dat geviel te sijn ende te bliven sonder argelist, om enen jegeliken dies begeren sal recht, wet ende vonnis te doen geschien, ende alle andere saken te volvueren, der officie van den mayerien, scoutheetscape of ammanscape toebehorende ende dese stedehouder of vurster-, scoutheets- of ammansknape sal selve altoes als hij in der menieren voirs. in den naem van ons ende van onsen nacomelingen als meyer, scoutheet ende amman geedt is ende sijn officie doet een roede in sijn hant dragen, of achter hem doen dragen op dat hij van enen jegeliken die sijnre te doen sal hebben gekent sijn moege. Ende alle die andere vursteren, meyers, scoutheets ende ammansknape selen hem als die wile dat hij in die stat van den meyer, scoutheet of amman is moeten sijn gehoorsam ende onderdanich.

Artikel XIII:

Item dat onse raidslude die nu sijn ende namaels wesen selen of dmeeste deel van hen ordineren selen moeten ende setten op hoere ede, die sij ons gedaen hebben ende doen selen, alle de ambachteren ende officieren bynnen onsen hove de orberlicste ende nutste totten ambachten ende officien, die sij selen connen ende moegen ende altoes mitten minsten getale te volstaen dair men redelic mede liden mach.

Artikel XIV:

Item dat desgelijcs wij ende onse Rait, ochte de meeste deel van hen, alle onse officieren ende ambachteren bynnen onsen steden ende dair buten de oirboirlijkste, ende nutste setten selen, ende de officien ende dyeneren nyet weder ontsetten, het en sij bij weten ende consente onser raitsliede voirs. of bi den meesten deel van hen ende of die voirg. onse officien, sij waeren van onsen herbergen of van der buten yet daden an hoeren ampte of officien, dat jegen hoeren eet waere of den Landt-rechte dat men die dan also corrigeren sal datter een ander exempel aen neme.

Artikel XV:

Item en sal nymant voir ons dyenen dan die edele van onsen lande of die ghene die onsen Raide of den meesten deel van hen dair toe dunken, sal nutten ende oirboirlijck wesen van geboirten of van daden.

Artikel XVI:

Item en sal niemandt van onsen gesworenen raide voirs van niemandt gelt of goetdoen nemen moegen, maer 't gelt dat hen als rait van rechts wegen toebehoeren soude dat sal comen in den handen des gheens, die onse leenboec houden sal, want hij altijd bij ons sal wesen ende van dien gelde sal men betalen ons voirs. raits coste als hij in onsen oft in ons gemeyns lants orber uutriden sal, ende voirt onse speelgelt ende anders also men dat ordineren sal also verre als 't strecken sal moegen.

Artikel XVII:

Item selen die richteren, burgermeesteren, scepenen, raidslude, manne van leen, late ende alle andere die macht hebben te manen of te wisen ende des gelijcs die dyenste ende officie houden in onsen lande van Brabant, van wat officien dat sij nyeman dair in uutgescheiden beiden in steden, vryheiden ende in dorpen sweren in hoeren eet, dat sij gelt, goet, gichte,

miede, noch gheenrehande goetdoen nemen en selen, noch hen doen, noch laten geloven, of nemen bij hem selven noch bij nyman anders om ymande in den rechte te vorderen of te achteren, maer dat sij enen jegeliken riken ende armen recht ende vonnis even gelijc doens selen, sonder yet anders dair in te trecken of eenigerhande ... dair in te suecken of voirt te keren ende voirt dat sij om burgermeisterscap, scependomme of raidscap goet, gelt, gichte noch miede, noch gheenrehande dyenst, noch goetdoen gegeven, geloeft noch geboden en hebben noch doen geloven, geven of bieden ymanne van hoeren wegen, noch oec dair om gebeden noch doen bidden in eeniger manieren.

Artikel XVIII:

Item willen wij ende bevelen dat niemandt van onsen wegen meer voir een heergewede van enen gehelen leen nemen sal moegen dan derthien gulden peters of die weirde dair af, gelijc dat onse lieve moye vrouwe Johanna saliger gedachten te doen en plach, te weten thiene peters dair af voir ons ende dander dry peters selen gegeven werden den ghenen dairt van onsen raide geordineert sal werden ende bevelen dat de smaelheren geestelic ende werlic in onsen lande van Brabant geseten nyet meer dan voirscr. steet selen heffen ende vueren also verre als die voirs smaelheren van haere heerlicheit wegen nyet meer van outs gecostumeert en sijn te nemen.

Artikel XIX:

Item dat de ghene van onsen Raide hen selven also besuyden van hoeren state bij ons te sijn ende oec alsulken weseliken ende tameliken staet in onsen herbergen setten ende ordineren dat wij des geliden moegen ende dat van gheenen noide en sij van tide te tide onsen staet te veranderen ende ons ende onse voirs. lant in meerderen commer ende last te brengen. Item dat onse voirs. Rait sette ende ordinere enen goeden notabilen man die wel Walsch ende Dietsch kan lesen om onse leenboec te verwaeren.

Artikel XX:

Item dat negheen priester gestelt noch genomen en sal werden tot eenigen onsen raidscape of secretariscap, behoudelic dat onse prelaten in deser ordinancien nyet bevaen noch begrepen en selen wesen.

Artikel XXI:

Item dat men van onsen wegen niemandt voir eenige schout die wij sculdich sijn bewisenisse doen, sij en sal moeten besegelt sijn mit onsen segel anders en sal den ghenen die de voirs bewisenisse heeft die negheen scade doen.

Artikel XXII:

Item hebben wij geloeft ende geloeven dat wij ons van niemandt, so wie hij sij die van onsen gesworenen Raide nyet en is, informeren en selen laten ocht onderwisen eenigerhande saken te begripen, te aenverden oft van onser wegen te doen begripen, het en sij bij weten en ende bij wesen ons gesworens Raids bi der hant sijnde ende so wie dat dade, dat hij gecorrigeert sal werden van onsen gesworen raide voirs of van den meesten deel van hen.

Artikel XXIII:

Item hebben wij geloeft ende geloven dat wij niemanden onthouden en selen inne geen en toecomenden tiden, in onse regiment of dienste noch oec in onser stede oft lande van Brabants regiment oft dienste ware sijnt dat wij togen tot Sinte Martensdyke bij onsen oem van Beyerem om onse lande van Hollant van Zeelant ende van Vrieslant te versetten ende die dair in schout hadden.

Artikel XXIV:

Item en sal niemandt van onsen tweek werlijcken Staten, wie hij sij, eenigerhande personen bynnen Brabant geseten cledere, capruyne, rocke, hoyken, keerle noch andere pallueren die gelijc sijn of van strijpten, of van enen teyken van bordueren gewracht oft anders mogen geven noch vercopen in steden oft in dorpen dan alleen den ghenen die hoere huysgesynde sijn, in hoeren brode ende coste dagelix in hoeren huze etenen, drincken en ende salpenen. Behoudelec dat de bainroitsen ende edelen hoeren rentmeesteren, scoutheten, meyeren ende vursteren de cleden voirs. selen moegen geven ende of men bevonde dat yman hierenboven cledere gave of name, dat die cledere verbuert selen sijn ende desgelijcs selen beyde de gevere ende nemere tot onsen behoef verbueren also dicke als dat gevalt elc twintig schellingen. ouder grote ende die en selen wij nyman moegen verdragen noch quijtschelen. Item waere ymant nu of hier namaels in onsen Raide of regiment die dair toe nyet verstaen en conde of nyet gelegen en waere dat te doen bij sekeren notabilen noetsaken, also verre als onsen tweek werlijcken staten dat op reden dunct staende, die sal ons, onsen Raide ende onsen lande dat een maent voeren guetelic opseggen of doen opseggen ende dairna altoes bliven

sonder participac ende twescheidicheit in onser raide of ergens bynnen onsen lande te maken op de penen ende correctien in den poynte hier na volgende verkleert.

Artikel XXV:

Item oft ymant, wie hij waere jegen dit onse voirs verdrach of jegen dinhout van eenigen brieven, die wij onsen goeden lande ende steden van Brabant verleent ende gegeven hebben onsen regimente aengaende sijnt dat wij onse regiment selve wederom aennamen opten eersten dach van meye int jair Ons Heren 1421 of die eenige partiscap of twescheidicheit in onse goeden lande van Brabant, bynnen onsen steden of dair buten maecte of hem pijnde te maken, heymelic of openbaer, of die van yman, wie hij waere hoge of neder, versocht worde om eenige partiscap of twescheidicheit te maken of voirt te setten, verhoirde of vername mitter waerheit dat yman partiscap of twescheidicheit maecte of pijnde te maken ende dien of die ons onsen raide ende twe werliken Staten ons lants van Brabant nyet en condichde openbaerde of voirt en brechte, die sal dair af bij ons, bij onsen Raide die dair af nyet berucht noch wedersien en sijn ende bij onsen goeden steden sonder verdrach openbaer gecorrigeert werden in deser manieren dat hij of sij nimmermere in onsen of in onser steden raide comen noch wesen en selen ende daerenboven sal men dien of die mit anderen correctien, het sij mit bannen, mit bedevarden of andersins bedwingen na gelegenheit der saken ende dair jegen en sal niemant scade doen behulp van Sinte Peters manscape van Loevenen, van eeniger porterien van scepenenbrieven of eenige andere vryheit dair men lijf, let of goede mede bescudden mach, behoudelic dair hedde of gekrege yman mitten anderen yet te doen, of woude hem ten anderen sijnen wercman mit rechte aenspreken voir ons ende onsen Raide, of voir wethouderen anderswaer bynnen onsen lande ten steden ende plaetsen dairt behoirt ende sculdich is gehandelt te werden.

Artikel XXVI:

Item, waere ymant van onsen edelen, bainroitsen, ridderscape, steden of vryheiden ons lants van Brabant die desen jegenwerdige brief nyet besegelen en woude ende dair toe versocht waere, noch bi den inhouden des selfs briefs nu ocht in tiden toecomenden gestentichlic en bleve noch bliven en woude dien of die sal men achten, houden ende over hem correctie doen sonder verdrach als voir van den ghenen gescreven is die partiescap ende twescheidicheit gemaect hadde of gepijnt te maken.

Artikel XXVII:

Item, selen alle richters ende wethouders der stede ende vryheiden ons lants van Brabant ten tide als sij aengeset selen sijn elc van hen openbaer in sijnen eede sweren alle dinhout van desen brieve te houden ende te helpen houden vaste ende gestentich sonder eenich verbreken alle argelist, subtiylheit, nuwe bande, so behendicheit hierin uutgescheiden.

Artikel XXVIII:

Ontbieden dair om ende bevelen allen onsen ambachteren, officieren, dyeneren, scepenen, wethouderen ende onderseten ons lants van Brabant voirs die nu sijn ende namaels wesen selen ende elken sunderlinge, dat ghij ende elc uwer onsen voirs lande steden ende goeden lieden desen onsen jegenwerdige chartere mit allen poynten ende artikelen dair in begrepen vaste, gestadich ende onverbreclic te houden, houdt ende houden doet, in alle der voegen ende manieren, dat voir vercleert is, sonder dair jegen te gaen, te doen of te laten geschien in eeniger manieren, ende om dat wij willen dat alle dese dingen gelijk sij voirsch. staen gestadich ende ongebroken bliven gehouden ewelic voortmeer, so hebben wij desen chartere mit onsen properen segel in kennisse der waerheit doen besegelen ende hebben voort gebeden, versocht ende geboden onsen lieven getruwen magen ende vrienden den edelen ende den steden, vryheden ende onderseten ons lants van Brabant hier onder bescreven. Mit namen den eerwerdige vader in Gode heren Lodewijc van Haurcourt, ertzbisshop van Ruwaen, here van Arschot, heren Peter van Luchenborch, greve van Conversant ende van Bryenue, here tot Edingen, Jan van Luchemborch sijnen bruedere here te Ruemst, Engelbrecht greve tot Nassauwe, here ter Leck ende te Breda, Willem greve te Zeyn, here van Sent-Aichten rode, heren Engelbrecht van Edingen, here van Rameru, van Thubeke ende van der Folien, heren Thomas, here van Dyest ende van Sichenen, Jan here van Wesemale ende van Phaleys, frater mont, meister van Chantrain, heren Jan, here van Rotselaer, van Vorselaer ende van Rethie, Jan van Scoenvorst, borchgreve te Monjouwen, here van Craendonck ende van Dyepenbeke, heren Jan van Kuyc, here van Hoechstraten, Jan van Hoerne, here van Perweys, Jan van Glymes, here van Bergen opten Zoem, van Grymbergen ende van Melijn, heren Cornelis van Lyekerken, here te Grobbendonck, Jan Soen te Dyest, here te Hameffen, heren Jan van Wittham, onsen drosseet van Brabant, heren Henric van Dyest, here van den Rivieren, heren Raes van der Rivieren, here van Nederlynter, heren Jan van Berlaer, here van Helmaont ende van Kerberge, Balduwijn van Fontayne, Gielis here van Gheete, heren Wouter van Kersbeke, here te Gaetsenhoven, heren henric van Witham, here van Beersele, here Henric here tot Heverle, Raes van Graven, here van Malenen, erfkamerlinc van Brabant, heer Jan, heer van Huldenberge, Jan here van Petershem, Rogier van Petershem, here van Levedale, Dyrick van

Meerhem, here van Bocxtel, heer Aert, heer van Revez, heer Aert, heer van Elderen ende van Trazegny, Jacas, here van Chambreffe, Gedevert sijnen brueder, heer Symon, here van Fagneles, heer Henric van Walham, heer Jan, here van Glymez, heer Gerit van Lynter, Raes van Lynter, gebruedere, heer Eustaes, here van Vertangen, heer Robbrecht van Spontin, heer van Waver, heer Jan, here van Dongelberge, heer Jan van Lancvelt, Henric sijnen brueder, heer Everaert van den Hagen, heer Lybrecht van Meldert, Henric van Rotselaer, here van Roes, Jan van Wittham, here van Boutershem, Willem van Montenaken, here van Grasen, Arnt van Sevenbergen, Jan, here van Scoenhoven, Jan ende Henric van Scoenhoven, sijnen sonen, Jan van ranst, here tot Cantenrode, Hendric van Ranst, here tot Kessele, heer Jan van Halen, here van Lillo, heer Roelant, here van Bourgeval, heer Wouter van Wynghe, heer Arnt van Ymmersele, here van den Hameyden, heer Geldolpg van der Zennen, heer Wouter van der List, heer Reynier van der Elst, heer Claes Zwaeff, heer Jan Zwaeff, gebruederen, heer Jan, heer Willem ende heer Wouter van den Heetvelde, gebruederen, heer WencelijntSerclaes, heer Willem Rongman, here van Bigerden, heer Jan Bernage, here van Parke, heer Wouter Eggloy, heer Claes van Sente Goerix, heer Lodewijc Pynnock, heer Jan Boxhoeren, heer Weyn van Houthem, heer Dyrick de Roever, heer Willem van Ghent, heer van Marwijc, Dyrick van Haestrecht, here van Venloen, Henric Dicbier, here van Mierle, Jan Dicbier, gebruedere, Philips here van Geldrop, Balsuwijn van Graven, here van Tourbisaul, Balduwijn van Glymes, Jan Brant, here van Aza, Jan van Tilhy, here van Opperbays, Jan van Bossuyt, Jan van den Bosch, borchgreve ter Vueren, Jan van Berchem, Jan van Lyer, heer van Narderwijc, Symon van der Couderborch, heer van Oplynter, Jan here van den Neuve Rue, Jan van Diedegem, Walraven van der Delft, here van Borchvliet, commonigimeisteren, burgemeisteren, scepenen, gesworenen ende raide van Loeven, van Bruessel, van Antwerpen, van den Bossche, van Thienen, van Leuwen, van Nyvelle, van Lyere, an Vilvorden, van Dyest, van Arschot, van Sychenen, van Breda, van Bergen opten Zoem, van Steenbergen, van Geldenaken, van Hannuyt, van Gembloes, van Halen, van Landen, van Helmont, van Eyndoven, van Sent Aechtenrode, van Turnhout, van Oesterwijc, van Oirschot, van Genepyen, van Merchtenen, van den Capelle opten Bosch, van Dormale, van Molle ende van der Vueren. Dat sij om die meerdere sekerheit haren propere segelen ende die segelen van den steden ende vryheiden voirs. te samen mitten onsen aen desen chartere hangen, te midts dat sij ewelike te vaster verbonden ende gehouden bliven de voirs poynten ewelic te houden ende mallic anderen helpen houden ende wij, Archibisscop van Ruwaen, greven, bainroitsen, ridderen, knapen ende liede van den steden ende vryheiden voirg., want de hoegeboeren vermoegen vurst hertoge Johan, hertoge van Brabant ende van Lymborch, greve van

Henegow, van Hollant ende van Zeelant, onse lieve genedige ende geduchtige here sijnen goeden lande van Brabant tonsen ernstigen vervolge alle poynten ende artikelen gelijc sij boven gescreven staen gegeven ende verleendt heeft, so eest dat wij geloeft hebben ende geloeven mit desen selven brieve voir ons, onse oir ende nacomelingen ende in den name van den tween werliken staten des voirs. lants van Brabant, bij onsen trouwen eeren ende zekerheyden, des bi den voirg. onsen genedigen here gansselic, volcomelic ende gestenticlic te bliven. Ende of yman, so wie hij waere, bynnen lants of dair buten, dair jegen [f. 163v] doen of eenichsins wederspennich wesen woude, dat wij hem dat selen helpen wederstaen mit live ende mit goede na al onser macht. Ende des gelijcs oec of yman bynnenlants of dair buten hem pijnen woude den voirg. onsen genedigen here hierenboven te veronrechten of te vercorten in eenigerwijs, hoe, ende in wat manieren dat dat wesen muchte, of bij queme, also verre als die selve onse genedige here bij ons blijft ende ons sijn voirg. brieve ende segele houdt, gelijc als voirscr. steet, ende des en selen wij nyet laten om gheenre saken noch stucken wille, die in eenigerwijs toecomen of geschien selen moegen. Oec hebben wij ende elc van ons geloeft ende geloven als voir waert, dat wij of eenich van ons versocht worden of dat wij anders vernamen of verhoirden mitten waerheit van ymanne, so wie hij waere, van eenigen stucken die dyenen muchten tot eenigher partiscap of twidracht in den goeden lande van Brabant voirs. te doen opstaen of verrisen in eeniger manieren, dat wij dat sonder eenich verbergen terstont selen aenbrengen onsen voirs. genedigen here, sijnen Raide ende den tween werliken Staten voirs., op dat men sich dan na moege weten te richten. Ende wy dat men bevynde muchte dat wij hier af yet vernomen of verhoert hadden in eenigerwijs in der waerheit ende des nyet aenbracht also voirs is, so soude de selve correctie over hem geschien, gelijc voir in den brieve ons voirs. genedigen heren boven hier in bescreven gerurert is, behoudelic den gemeynen lande van Brabant de weerde ende Blide Incoemst ons liefs genedigs heren van Brabant voirs. ende sijnre voirvaren saliger gedenkenissen ende desgelijcs enen iegeliken van ons allen anderen onsen charteren, privilegien, rechten, costumen, usagen ende heerbrenge ende des te getuychnissen so hebben wij archbisscop, greven, bainroitsen, ridderen ende knapen onse propere segelen, ende wij lide van den steden, vryheden, der stede ende vryheden segelen ten bevele ons genedigen heren tshertogen voirscr. bi den sijnen, bij onser rechter wetentheit, aen desen jegewerdige chartere gehangen ende om dat de stat van Nyvele ghenen properen segel en heeft, so hebben wij gesworenen ende rait der selver stat gebeden den eerwerdigen vader in Goede, den abt van Gembloes, dat hij sijnen segel over ons aen desen jegewerdigen brief wilt hangen. Ende wij Lancelot van Walhain, bi den gedogenen Goits abt van Gembloes der orde van Sente Benedictus der diocees van Ludick, ter beden der

stat van Nivelles voirs. hebben onsen segel aen desen brief gehangen in kenissen der waerheit ende uuter sake dat desen jewerdigen brief gequetst of gegoet worde ofte datter een ofte meer jegewerdige segelen aen ontbreken, so en sal hij nochtan dair om van gheenre minre kracht of werden sijn of bliven sonder argelist. Gegeven te Loven twaelf dagen in Meye, in 't Jaer ons Heeren duysent vier-hondert twee ende twintich. Aldus geteeckent by myn Heere, den Heertoghe, daer Engelbrecht, Grave te Nassouw, Willem Grave te Zeyen, de Heere van Rotselaer. Jan van Glymes, Heere van Bergen op ten Zoom, Heer Henrick vander Leck, Jan Sone te Diest, de Heere te Wittham, ende meer andere by waren. S. Dyntere.